

Politiets ansvar for skadeforvoldelse ved håndtering av ulovlig demonstrasjon

Kandidatnummer: 114

Antall ord: 14998

09.12.2015

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1

Innledning	4
1.1 Tema og problemstilling	4
1.2 Metode.....	4
1.3 Aktualitet.....	5
1.4 Typetilfellet som legges til grunn i avhandlingen	6
1.4.1 Typetilfellet	6
1.4.2 Avgrensning mot nødverge	6

Kapittel 2

Lovlig og ulovlig demonstrasjon	8
--	---

Kapittel 3

Den milde culpanormen og politiet	11
3.1 Innledning.....	11
3.2 Kort om den milde culpanormen.....	11
3.3 Positive holdepunkter for mild norm	12
3.4 Er politiet omfattet av den milde culpanormen?	14
3.5 Den konkrete vurderingen.....	16
3.6 Hvem yter politiet bistand til under en ulovlig demonstrasjon?	18
3.7 Ulike typetilfeller	20
3.7.1 Innledning.....	20
3.7.2 Skadet forretningsbygg	20
3.7.3 Skadet demonstrant	22
3.7.3.1 Innledning.....	22
3.7.3.2 Politiets maktbruk etter politiloven § 6.....	22
3.7.3.3 Kort om reguleringen av bruk av slagvåpen	24

3.7.3.4 Oppsummering av den tillatte maktbruken	25
3.7.3.5 Skadet demonstrant – den konkrete vurderingen	25

Kapittel 4

Skadelidtes forhold	27
4.1 Innledning.....	27
4.2 Skadelidtes forhold som kan påvirke ansvarsgrunnlaget	27
4.3 Skadelidtes medvirkning til skaden.....	33
4.3.1 Innledning.....	33
4.3.2 Medvirkning etter skl. § 5-1 første ledd.....	33
4.3.3 Medvirkning etter skl. § 5-1 tredje ledd.....	38
4.3.4 Medvirkning på grunn av handling i forening på skadelidt siden	39

Kapittel 5

Sammenfatning og konklusjon	43
Litteraturliste	44
Lover	45
Forskrifter	46
Forarbeider	46
Rettsavgjørelser	46

Kapittel 1

Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Problemstillingen i denne masteroppgaven er politiets erstatningsansvar for skadeforvoldelse ved håndtering av ulovlige demonstrasjoner. Hovedfokuset ligger på erstatningsansvar ved personskade, der politiet er skadevolder og den skadelidte som krever erstatning er en av demonstrantene som deltok i en ulovlig demonstrasjon.

I kapittel 2 vil det bli redegjort for hva som kjennetegner henholdsvis en lovlig og en ulovlig demonstrasjon, og hvordan grensen mellom disse rettslige kategoriene kan trekkes. To større underproblemstillinger vil bli behandlet: om politiet er omfattet av en mild culpanorm, jf. Lov 13. juni 1969 nr. 26 (skadeserstatningsloven eller skl.) § 2-1 (kapittel 3), og hvilken betydning skadelidtes forhold har for spørsmålet om politiets erstatningsansvar (kapittel 4). Mot slutten av drøftelsen under kapittel 3 vil noen typetilfeller bli lagt til grunn for å vurdere når politiet kan være omfattet av en mild culpanorm. Herunder vil grensen for politiets maktbruk drøftes etter Lov 4. august 1995 nr. 53 (politiloven) § 6. Begrunnelsen for at det sistnevnte drøftes er at den nevnte grensen kan være avgjørende for om den skadelidte demonstrant har et erstatningskrav. Under kapittel 4 vil medvirkning utgjøre hoveddelen. Medvirkning vil bli behandlet etter skl. § 5-1 første og tredje ledd, og til slutt om det kan være aktuelt med medvirkning på grunn av handling i forening. Det siste kapittelet utgjør en sammenfatning og konklusjon (kapittel 5).

1.2 Metode

Et spesielt fremstillingsteknisk grep i denne avhandlingen er at jeg legger til grunn et typetilfelle som et slags «faktum» som drøftelsene kan forankres i, se punkt 1.4.1. Dette er gjort for å ha et konkret, praktisk, og forhåpentligvis realistisk eksempel under drøftelsen av problemstillingen. Det medfører samtidig mindre bruk av eksempler gjennom oppgaven, slik at leseren hovedsakelig kan forholde seg til ett typetilfelle som eksempel.

Etter at gjeldende rett har blitt presentert og/eller analysert med en slutning på det aktuelle område som har blitt drøftet, har den blitt anvendt på det gitte typetilfellet. Dette har stort sett blitt gjort gjennom hele oppgaven. Det har gitt mulighet til bl.a. å sammenligne relevant rettspraksis med et typetilfelle der spørsmålet om politiet er erstatningsansvarlig ved ulovlige demonstrasjoner oppstår. Ved å bruke konklusjonene som blir presentert i forhold til det gitte typetilfellet vil man ha et utgangspunkt for å avgjøre lignende tilfeller. Avhandlingen tar sikte på å fremstille punkter og vurderingsmomenter som man etter omstendighetene bør vurdere ved spørsmålet om politiet skal være erstatningsansvarlig der skade blir voldt under en ulovlig demonstrasjon.

1.3 Aktualitet

Demonstrasjoner, både lovlige og ulovlige, forekommer fra tid til annen i det samfunnet vi lever i. Vi er mange mennesker med ulike meninger, ulik bakgrunn, fra forskjellige kulturer osv. For eksempel kan folkegrupper fra andre land være vant til andre forhold, slik at uttrykksmåten deres for å vise misnøye med f.eks. myndighetene er å være mer aggressive og voldsomme i sine demonstrasjoner.

I Norge vil de ulovlige demonstrasjonene forekomme mye sjeldnere enn de lovlige, men de vil forekomme.¹ Det kan være individer blant ellers rolige demonstranter, eller en hel demonstrasjon der deltakerne vil vise sin mening med vold. Andre grunner til slik oppførsel kan være at motdemonstranter eller politiet ankommer. Uansett må slike voldelige demonstrasjoner bli forsøkt kontrollert og stoppet slik at personskade og materiell skade unngås, og ro og orden opprettes. Et slikt tiltak kan føre til sammenstøt mellom demonstrantene og politiet som har som oppgave å få kontroll på situasjonen. Når det skjer, kan demonstranten(e) bli skadet og da kan spørsmålet om vedkommende har rett til erstatning oppstå.

¹ Se f.eks. denne artikkelen fra 2013: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/elleve-personer-paagrepet-under-ulovlig-demonstrasjon-i-oslo/a/10109509/> (lenken ble sist besøkt 09.12.2015). At de ulovlige demonstrasjonene forekommer sjeldnere viser noen eldre tall: i 1968 var det «... 64 lovlige og 17 ulovlige [demonstrasjoner]. I 1969 var tallene 105 mot 9, i 1970 117 lovlige og 2 ulovlige og pr. 1. juli 1971 238 lovlige og 3 ulovlige», jf. Henry John Mæland, «Demonstrasjoner og politiet» i *Stat, Politikk og Folkestyre. Festskrift til Per Stavang på 70-årsdagen 19. februar 1998*, 1998 s. 467-484, fotnote 32 på s. 480 (senere betegnet Mæland (1998)). Se også NOU 1981:35 s. 17 og 105 hvor det fremgår at «større uroligheter (opptøyer) forekommer sjelden i dagens Norge.»

1.4 Typetilfellet som legges til grunn i avhandlingen

1.4.1 Typetilfellet

Følgende typetilfelle vil hovedsakelig bli brukt i avhandlingen for å drøfte politiets erstatningsansvar:

Det blir uten forvarsel avholdt en stor ulovlig demonstrasjon i en av Norges større byer. Demonstrantene er amppe og det hjelper ikke at politiet ankommer stedet. Demonstrasjonen er såpass stor og uoversiktlig at politiet bestemmer seg for å gripe inn. Demonstrantene får beskjed om å løse seg opp og fjerne seg. Dette medfører bare større aggresjon hos demonstrantene og det blir bl.a. kastet gjenstander mot politiet. Etter hvert blir det sammenstøt og håndgemeng mellom de to partene. En av demonstrantene mottar under et av sammenstøtene flere slag med et slagvåpen av en av politimennene, uten at demonstranten foretar seg noe aggressivt mot politiet akkurat da.² Demonstranten gjør ikke annet enn å rope. Slagene demonstranten mottar medfører stor smerte og blåmerker. Demonstranten blir ikke arrestert i kaoset. Kort til etter hendelsen krever den skadelidte demonstrant erstatning av politiet for de påførte skadene.

Demonstrasjoner består som oftest av, og blir vanligvis omtalt som, en større folkemengde.³ De rettslige vurderingene som blir gjort i denne avhandlingen refererer seg derfor til folkeansamlinger på mer enn 10 personer. Det blir dermed ikke tatt stilling til hva som utgjør den nedre grensen for en demonstrasjon.

1.4.2 Avgrensning mot nødverge

Ved fysiske konfrontasjoner vil det etter omstendighetene kunne være aktuelt å påberope nødverge etter Lov 20. mai 2005 nr. 28 (straffeloven) § 18, se f.eks. Rt. 2007 s. 1172. Kanskje det spesielt vil være aktuelt under slike demonstrasjoner som beskrevet ovenfor? Det legges likevel til grunn for avhandlingen at det ikke forelå nødverge for politimannen i det skisserte typetilfellet ovenfor. Grunnen til at jeg velger å avgrense oppgaven mot nødverge er at jeg hovedsakelig vil drøfte det erstatningsmessige og ikke det straffbare. Det vil da være fordelaktig å drøfte den generelle bestemmelsen, politiloven § 6, som hjemler politiets adgang

² Slagvåpen er definert som «alle typer køller og ridepisk», jf. våpeninstruks for politiet § 1.

³ Se f.eks. Auglend mfl. (2004) s. 833.

til å utøve makt og samtidig setter strenge vilkår for maktutøvelsen. Dessuten vil nødvergebestemmelsen «... vurderes i lys av prinsippene i politiloven § 6 annet ledd.»⁴ I Rt. 2007 s. 1172 uttaler Høyesterett at «§ 48 tredje ledd åpner for en noe videre ramme for lovlig maktutøvelse enn det som følger av politiloven § 6» (avsnitt 35). Imidlertid påpeker Høyesterett at «en tilsvarende romslighet i vurderingen vil måtte aksepteres også om straffbarheten av politiets maktutøvelse utelukkende bedømmes på grunnlag av prinsippene i politiloven § 6» (avsnitt 36). Ettersom nødvergebestemmelsen ikke gir en videre ramme for politiets maktutøvelse enn det politiloven § 6 gjør, er avhandlingen avgrenset mot nødverge.

⁴ Jf. Rt. 2007 s. 1172 (avsnitt 40). Uttalelsen gjelder nødvergebestemmelsen § 48 tredje ledd (tredje ledd viser igjen til de generelle vilkårene for nødverge i de foregående leddene) i den gamle straffeloven av 1902, men har også gyldighet i forhold til den nye nødvergebestemmelsen, straffeloven § 18, ettersom denne hovedsakelig er en videreføring av den gamle nødvergebestemmelsen.

Kapittel 2

Lovlig og ulovlig demonstrasjon

I det følgende vil det drøftes hva som gjør en demonstrasjon henholdsvis lovlig og ulovlig.

Å demonstrere er en av mange måter å vise sin mening på, og er dermed omfattet av retten til ytringsfriheten, jf. Lov 17. mai 1814 (Grunnloven) § 100. Retten til å demonstrere er uttrykkelig nedfelt i Grunnloven § 101 andre ledd, hvor det står at «alle kan møtast i fredelige forsamlingar og demonstrasjonar». Retten til å demonstrere er også en menneskerettighet, jf. Lov 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven) artikkel 11 hvor det av første ledd fremgår at «enhver har rett til fritt å delta i fredelige forsamlinger ...»⁵ Utgangspunktet er dermed meget klart, alle som vil har rett til å demonstrere i fredelige demonstrasjoner.

Det er imidlertid noen naturlige begrensninger å finne i menneskerettsloven artikkel 11 andre ledd hvor det fremkommer at:

«Utøvelsen av [denne] rettighete[n] skal ikke bli undergitt andre innskrenkninger enn de som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.»

Denne bestemmelsen gir lovgiveren adgang til å gi visse ordensmessige krav, f.eks. et notifikasjonssystem.⁶ Det er i politiloven § 11 gitt nærmere regler om hvordan man skal gå frem dersom man vil demonstrere lovlig.⁷

Det fremgår av § 11 første ledd at «den som vil benytte offentlig sted til demonstrasjon ... skal i god tid på forhånd gi politiet melding om dette». «Med «offentlig sted» menes sted der allmennheten ferdes», jf. forarbeidene.⁸ Videre fremgår det av forarbeidene at «kravet om forhåndsvarsling «i god tid» må forstås relativt.»⁹ Også korte varselsfrister må kunne godkjennes.¹⁰ Det avgjørende for når det bør varsles er bl.a. hvor stor demonstrasjonen

⁵ Se også SP art. 21.

⁶ Se fotnote nr.1801 i Auglend mfl. (2004) s. 836 og Mæland (1998) s. 470.

⁷ Politiloven § 11 utfylles av politinstruksens § 8-5, se også Mæland (1998) s. 474-476.

⁸ Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) s. 63.

⁹ Se samme sted.

¹⁰ Se Mæland (1998) s. 471.

kommer til å være og hvilke tiltak som er nødvendige i forhold til den konkrete demonstrasjonen.¹¹

Det fremgår av politiloven § 11 andre ledd at meldingen til politiet om at man vil holde en demonstrasjon skal i «alminnelighet gis skriftlig og inneholde opplysninger om arrangementets formål, omfang, ansvarlig arrangør, tidspunkt, avviklingssted og de ordenstiltak arrangøren vil sette i verk.» Dette er informasjon politiet trenger for å avgjøre hvordan de skal sikre og hvilke tiltak de selv må gjøre, f.eks. om de må være til stede, for å sikre at demonstrasjonen kan bli gjennomført på en ordentlig måte og uten eventuelle forstyrrelser, fra f.eks. motdemonstranter.¹² Hjemmelen for å iverksette nødvendige tiltak for at en lovlig demonstrasjon skal kunne gjennomføres er å finne i politiloven § 11 fjerde ledd første punktum. Informasjonen politiet skal ha er også nødvendig for avgjørelsen om demonstrasjonen skal forbys etter § 11 tredje ledd.¹³

Hvis demonstrantene også vil benytte private områder, må de i tillegg til meldingen til politiet, også få tillatelse fra den privat berettigede.¹⁴

Konklusjonen er etter dette at dersom det gis melding til politiet i henhold til politiloven § 11 første ledd og med det innholdet som er beskrevet i § 11 andre ledd, og dersom det eventuelt er nødvendig å samarbeide med politiet med hensyn til tid, sted og måte for demonstrasjonsgjennomføringen og dette gjøres, vil demonstrasjonen være lovlig.

Å demonstrere uten å varsle politiet på forhånd etter politiloven § 11 første ledd er straffbart med bøter eller fengsel inntil 3 måneder, jf. politiloven § 30 nr. 3. Dette medfører naturligvis at dersom demonstrantene ikke varsler politiet på forhånd vil demonstrasjonen være ulovlig.

En i utgangspunktet lovlig demonstrasjon vil bli ulovlig dersom det demonstreres på et annet sted enn der politiet har gitt tillatelse, se Rt. 1981 s. 35. Grensen for det lovlige overskrides også når man ytrer «... seg ved vold mot politiet, ved å skape trafikkaos, ved legemskrenkelser og ved skadeverk på offentlig eller privat eiendom».¹⁵

¹¹ Temaet for demonstrasjonen kan f.eks. utløse en motdemonstrasjon.

¹² Se Mæland (1998) s. 476-477. Se som eksempel denne artikkelen fra 2015 der politiet var forberedt på motdemonstrasjoner og gjorde tiltak deretter <http://www.osloby.no/nyheter/Politiet-Det-er-planlagt-flere-motdemonstrasjoner-mot-Pegida-7866439.html> (lenken ble sist besøkt 09.12.2015).

¹³ Det skal imidlertid veldig mye til for at politiet skal forby rettigheten til ytring som bl.a. ordlyden «alvorlig» viser, jf. politiloven § 11 tredje ledd.

¹⁴ Se Mæland (1998) s. 471-472.

¹⁵ Jf. Sigurd Müller, «Demonstrasjoner som politirettslig problem» inntatt i Sverre Tønnesen, *Politirett*, Bergen 1978, hefte 3, s. 82-111, s. 104 (senere betegnet Müller (1978)).

Mindre overtredelser vil imidlertid normalt godtas når de er innenfor det som er påkrevet for å gjennomføre demonstrasjonen.¹⁶ For eksempel stans av trafikk eller i visse situasjoner også der politiet ikke har blitt varslet på forhånd.¹⁷ Har ikke demonstrasjonen blitt varslet er den som nevnt ulovlig, men dersom demonstrasjonen er rolig og ikke medfører problemer vil den, til tross for at den formelt sett er ulovlig, kunne aksepteres på grunn av hensynet til ytringsfrihet.¹⁸ I dag søkes det som regel ikke «... å reagere med en direkte inngripen mot ulovlige demonstrasjoner med mindre de truer sikkerheten eller skaper fare for ro og orden eller den lovlige ferdsel.»¹⁹ Dette medfører at det ikke nødvendigvis vil få noen konsekvenser selv om man deltar i en ulovlig demonstrasjon.²⁰ Med bakgrunn i det som her er sagt kunne det tenkes at til tross for at demonstrasjonen i det gitte typetilfellet ble holdt uten varsel, ville den blitt godtatt av politiet. Men slik demonstrasjonen utvikler seg er det klart at demonstrasjonen ikke kan godtas, og at politiet må gripe inn.²¹ Den er voldelig, truer den allmenne sikkerheten og forstyrrer ro og orden.

Dersom det gis melding til politiet slik at demonstrasjonen i utgangspunktet er lovlig, men det planlegges straffbare handlinger av demonstrantene, vil politiet dersom de har bevis eller begrunnet mistanke om dette, ha plikt til å reagere og stanse demonstrasjonen for å forebygge kriminalitet, jf. politiloven § 2.²² Se punkt 3.7.2 nedenfor hvor en demonstrasjon begynner som lovlig, men utvikler seg til en voldelig demonstrasjon.

¹⁶ Se samme sted s. 103.

¹⁷ Se Fredriksen (2015) s. 271 hvor det fremgår at det f.eks. vil være «... en høyere terskel for å gripe inn mot trafikkhindringer forårsaket av en lovlig demonstrasjon ...».

¹⁸ Se Mæland (1998) s. 480. Arrangøren av en slik demonstrasjon kan slippe unna med en advarsel, se samme sted.

¹⁹ Se samme sted med videre henvisninger.

²⁰ Dette til forskjell til at det er vanlig at en ulovlig handling for konsekvenser.

²¹ Se under punkt 3.4.

²² Se Müller (1978) s. 89, Mæland (1998) s. 475.

Kapittel 3

Den milde culpanormen og politiet

3.1 Innledning

Spørsmålet som skal behandles under dette kapitlet er om politiet er omfattet av den milde culpanormen, og om den eventuelt kan komme til anvendelse der politiet utfører tjenesteoppdrag i forbindelse med ulovlige demonstrasjoner. Dette vil bli behandlet i punktene 3.4-3.7. Under punkt 3.2 fremgår det hva den milde culpanormen er. Punkt 3.3 tar for seg positive holdepunkter for den milde normen.

Jeg vil innledningsvis påpeke at det er uenighet i teorien om det eksisterer en selvstendig mild culpanorm som et moment som taler mot ansvar for det offentlige, eller om det i de enkelte sakene rett og slett foretas en vanlig vurdering av skyldkravet, og der det offentlige blir behandlet mildere skyldes det ulike momenter i den konkrete saken. *Liisberg* mener at det aldri har eksistert en mild culpanorm.²³ *Krüger* er i stor grad enig med *Liisberg* om at *dagens* rettsstilling er at det ikke eksisterer en mild culpanorm, men er uenig i at en slik norm *aldri* har eksistert.²⁴ På den andre siden mener *Hagstrøm* og *Stenvik* at normen og dens eksistens har blitt bekreftet flere ganger av Høyesterett, og at det ikke er tatt avstand fra normen slik at den eksisterer som «... egen regel for visse typer av offentlig virksomhet ...»²⁵

3.2 Kort om den milde culpanormen

Den milde culpanorm vil si at terskelen for at det offentlige skal komme i erstatningsansvar er høyere på visse områder der det offentlige er arbeidsgiver. Det medfører at det ikke vil foreligge ansvarsgrunnlag i visse situasjoner, der det normalt hadde foreligget

²³ Se Bent Liisberg, *Erstatningsansvaret for offentlig servicevirksomhet-kritikk av en juridisk vranglære*, Fagbokforlaget, 2005.

²⁴ Kai Krüger, «Mild norm for offentlige tjenester på vei til rettshistorien?», *Tidsskrift for Erstatningsrett*, 2006 s. 114-127 (s. 125).

²⁵ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 235-236. Se også Nygaard (2007) s. 243 som mener at Rt. 1970 s. 1154 (Tiranna-dommen) og Rt. 1991 s. 954 (Reisegaranti-dommen) bygger på «vanleg skyldvurdering», og Lødrup (2009) s. 223 som har et mellomstandpunkt der han mener at culpanormens innhold på den offentlige sektor «... kan ha en noe ulik terskel for uaktsomhet alt etter skadetilfellets egenart ...»

ansvarsgrunnlag om arbeidsgiveren ikke hadde vært det offentlige. Noe av grunnen til det er at det offentlige gjennom visse ytelser setter seg selv frivillig i situasjoner som kan føre til skade og erstatningsansvar. Rimelighetshensyn tilsier at når det offentlige påtar seg å avverge skadeforvoldelse på tredjemanns interesser, og risikoen for skade er skapt av andre eller skyldes naturlige årsaker, bør terskelen for feil være høyere.²⁶

3.3 Positive holdepunkter for mild norm

Utgangspunktet når det gjelder erstatning er at hver og en svarer for bare egne erstatningsbetingende forhold.²⁷ Dette er imidlertid kun et utgangspunkt, men dersom det skal gjøres unntak fra dette, kreves det lovhjemmel eller en særlig annen begrunnelse. Et unntak som er hjemlet i skl. § 2-1 er arbeidsgiveransvaret. Dette ansvaret innebærer at arbeidsgiveren i en viss utstrekning, se skl. § 2-1 første ledd andre punktum, har objektivt ansvar²⁸ for skade som hans arbeidstaker(e) volder.²⁹

Problemstillingen i avhandlingen er *politiets* erstatningsansvar der skade skjer ved ulovlig demonstrasjon. Det er på det rene at politiets arbeidsgiver er staten, slik at arbeidsgiveransvaret vil kunne komme til anvendelse. Det fremgår av LB-2014-135859 under «lagmannsrettens bemerkninger», at «etter denne bestemmelsen [skl. § 2-1] svarer staten som arbeidsgiver for skade som voldes forsettlig eller uaktsomt under politiets utføring av arbeid for staten». En ser altså på om arbeidstakeren, her politiet, har handlet rettsstridig i form av skyld eller forsett i forhold til skadelidte og dersom arbeidstakeren har gjort det, vil arbeidsgiveren være erstatningsansvarlig for disse rettsstridige handlingene objektivt.³⁰ Et unntak fra dette er gjort der arbeidsgiveren er det offentlige (stat, fylkeskommune og kommune). Det fremgår av forarbeidene til skl. § 2-1 at:

«[d]et vil etter departementets oppfatning ikke være rimelig at det statueres ansvar i ethvert tilfelle hvor det kan sies at en skade er voldt ved uaktsomhet. Dette gjelder særlig hvor det er tale om visse servicevirksomheter, rednings- og bistandsytelser og rådgivningsvirksomhet av forskjellig slag. Bl. a. for å

²⁶ Det er flere holdepunkter for dette i Ot.prp. nr. 48 (1965-1966), se bl.a. s. 56, 61-62. Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 235.

²⁷ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 206.

²⁸ Objektivt ansvar vil si at det kan foreligge erstatningsansvar for vedkommende uavhengig av dennes skyld. Se som eksempel Rt. 1875 s. 330 (Lysaker-dommen).

²⁹ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 208, Engstrøm (2010) s. 67.

³⁰ Nygaard (2007) s. 236 og 240, Engstrøm (2010) s. 69.

søke å få dette fram, er det i nr. 1 annet punktum³¹] fastsatt at det ved avgjørelsen av ansvarsspørsmålet skal «tas hensyn til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt». I atskillige tilfelle vil forholdet være at skadelidte ikke kan stille særlige krav til vedkommende virksomhet, og dette vil da få betydning for om han kan gjøre erstatningskrav gjeldende».³²

Det var altså lovgivers forutsetning at skadeserstatningsloven skulle inneholde en mild culpanorm for visse sider av den offentlige virksomheten.³³ Skadeserstatningsloven § 2-1 første ledd første punktum, ble vedtatt med formuleringen: «... idet hensyn tas til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt», som altså skulle gi uttrykk for den milde culpanormen. Det kan på bakgrunn av dette hevdes at det eksisterer en mild culpanorm. Dette tilsier også Rt. 2011 s. 991 (Ulmebrann), se under punkt 3.4. På denne bakgrunn slutter jeg meg til *Hagstrøm* og *Stenvik* og deres slutning om at det eksisterer en mild norm.

Fra rettspraksis er Rt. 1970 s. 1154 (Tirranna-dommen) regnet som en av de viktige dommene som gir uttrykk for den milde culpanormen.³⁴ Saksforholdet i dommen var dette: M/S «Tirranna» grunnstøtte i Finnsnesrenna i Troms og totalforliste. Noe av grunnen til dette var at en viktig lysbøye var slukket, noe som kunne bebreides Fyrvesenet gjennom menneskelig svikt. På bakgrunn av dette krevde rederiet erstatning fra staten. Førstvoterende som representerte flertallet (4-1) uttalte:

«... en spesiell begrensning synes å være naturlig og riktig når det gjelder offentlig virksomhet som tar sikte på å bidra til å skape ferdsels- og trafikksikkerhet, slik som Fyr- og merkevesenet gjør det: Feil og forsømmelighet som skal kunne lede til rettslig ansvar, må fremtre som et betydningsfullt avvik fra den grad av trygghet for de sjøfarende som virksomheten tar sikte på å tilveiebringe» (s. 1156).

Det er i denne uttalelsen det blir gitt uttrykk for en mild culpanorm, som i senere rettspraksis har blitt opprettholdt.³⁵ For at det offentlige skal bli ansvarlig må det foreligge *betydningsfullt avvik* fra den virksomhet det offentlige tar sike på å gjøre.

Det er viktig å påpeke at Tirranna-dommen ikke er avsagt etter skl. § 2-1 ettersom saken gjaldt skade som oppsto før loven ble vedtatt i 1969, saken kunne dermed ikke bedømmes

³¹ «Det som i dag er § 2-1, 1.punktum sto i proposisjonen § 1», jf. Nygaard (2007) s. 236.

³² Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 79.

³³ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 234.

³⁴ Nygaard (2007) s. 241.

³⁵ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 234.

etter de nye reglene.³⁶ Dommen har imidlertid gyldighet for skl. § 2-1, jf. senere rettspraksis, se bl.a. Rt. 2000 s. 253 (Asfaltkant) side 260, og juridisk teori.³⁷ Det som er sagt i Tirrannadommen stemmer også godt med det som står i forarbeidene til skl. § 2-1.³⁸

3.4 Er politiet omfattet av den milde culpanormen?

Ved spørsmålet om politiet er omfattet av den milde culpanormen vil det være relevant å se på følgende uttalelse i forarbeidene:

«Når det lovfestes et generelt arbeidsgiveransvar for skade voldt ved feil eller forsømmelse fra arbeidstakers side, reiser det seg særlige spørsmål i tilknytning til ansvar for service-virksomheter, hjelpeytelser o.l. Spørsmålet om erstatningsansvar på disse felter har utvilsomt størst betydning for så vidt angår det offentlige, idet det offentlige på en lang rekke områder driver slik virksomhet. Som eksempel kan nevnes ... visse sider av politiets virksomhet ...»³⁹

Høyesterett har ikke, så vidt jeg vet, særskilt behandlet spørsmålet om politiet er omfattet av den milde culpanormen. I underinstansens avgjørelse LB-2014-135859 som nettopp gjelder spørsmål om erstatning der politiet er skadevolder, drøfter lagmannsretten politiets rom for feil ved maktutøvelsen, men drøfter ikke den milde culpanormen. Det er dermed uklart hvilke «sider av politiets virksomhet» som omfattes av den milde culpanormen. Jeg har heller ikke funnet noe om akkurat dette i den juridiske litteraturen. Den videre drøftelsen tar utgangspunkt i det gitte typetilfellet, jf. punkt 1.4.1, før det blir drøftet om politiet generelt er omfattet av den milde culpanormen.

Det forutsatte typetilfellet innebærer en ulovlig demonstrasjon. Det fremgår av politiloven § 7 første ledd at politiet «... kan gripe inn ...

1 for å stanse forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller når omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser

2 for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet

3 for å avverge eller stanse lovbrudd.»

³⁶ Hagstrøm (1987) s. 396.

³⁷ Nygaard (2007) s. 240 og 242, Engstrøm (2010) s. 67, Hagstrøm (1987) s. 396.

³⁸ Lødrup (2009) s. 221.

³⁹ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 59-60.

På bakgrunn av denne bestemmelsen vil politiet ha hjemmel⁴⁰ og eventuelt⁴¹ plikt til å gripe inn og stanse demonstrasjonen. Den forutsatte demonstrasjonen er ulovlig, forstyrer den offentlige ro og orden og skaper fare for enkeltpersoners og allmennhetens sikkerhet. Dersom politiet bestemmer seg for å gripe inn, noe omstendighetene i typetilfellet tilsier, vil det bære preg av «... service-[virksomhet], rednings- og [bistandsytelse] ...», jf. forarbeidene.⁴² Dette tilsier at når politiet utfører sin plikt ved å gripe inn overfor ulovlige demonstrasjoner vil denne virksomheten innebære at hvert fall denne «side[n] av politiets virksomhet» er omfattet av en mildere norm.

Ved drøftelsen av om politiet er omfattet av den milde culpanormen er det viktig å ta for seg forarbeidenes uttalelse om brannvesenet, som blir brukt som eksempel på virksomhet fra den offentlige side. Det kan også legges til at Rt. 2011 s. 991 (Ulmebrann), som viste til disse forarbeideruttalelsene, på denne måten kom frem til at brannvesenet er omfattet av en mild norm.

Ulmebrann gjaldt om en kommune var erstatningsansvarlig etter skl. § 2-1 da bolighuset brannvesenet hadde erklært slukket, brant ned til grunnen en og en halv time etter at brannvesenet hadde forlatt stedet uten å sørge for vakthold.

Spørsmålet var om det forelå uaktsomhet fra brannvesenets side. Ved denne vurderingen påpekte Høyesterett at det «skal ... tas hensyn til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt» (avsnitt 23). Blant annet for å «... utelukke ansvar i visse tilfeller hvor det etter departementets syn ikke vil være rimelig at det statueres ansvar selv om «det kan sies at en skade er voldt ved uaktsomhet», se Ot.prp.nr.48 (1965-1966) side 79» (avsnitt 23). Spørsmålet for Høyesterett var altså om brannvesenet var omfattet av en mildere norm.

For å svare på dette går Høyesterett spesielt gjennom den delen av forarbeidene som omtaler brannvesenet.⁴³ Høyesterett viste til bl.a. dette i forarbeidene:

««Det kan anføres at det borgerne bør ha krav på, er en viss forsvarlighet når det gjelder organiseringen av branntjenesten, dette sett i forhold til de midler som står til rådighet for brannvesenet. At det i forbindelse med konkrete oppdrag kan bli gjort feil som fører til at en skade blir større enn det som ellers ville ha vært tilfelle, er noe en erfaringsmessig må regne med. Det synes ikke umiddelbart rimelig

⁴⁰ Se Auglend mfl. (2004) s. 475, Fredriksen (2015) s. 69.

⁴¹ Selv om politiet har rett til å gripe inn er det ikke sikkert at det er nødvendig, se kapittel 2.

⁴² Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 79.

⁴³ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 59-62.

at brannvesenet (kommunen) uten videre skal være erstatningsansvarlig for feilaktige disposisjoner truffet i «situasjonens hete», så å si i bokstavelig forstand» (avsnitt 24).

Forarbeidene tilsier altså er brannvesenet skal være omfattet av en mild culpanorm.

Høyesterett går gjennom forarbeidene i avsnittene 23-27 og oppsummerer slik:

«Ifølge forarbeidene skal det ... foretas en konkret vurdering, hvor det etter omstendighetene ikke skal tilkjennes erstatning selv om det er begått feil under avvergelses- eller redningsaksjoner. Henvisningen til «situasjonens hete» viser at dette iallfall må gjelde i farlige og akutte situasjoner ... det [er] klart at det ved vurderingen er relevant å legge vekt på om det har vært god tid til å områ seg eller ikke» (avsnitt 28).

Førstvoterende i Ulmebrann går så i avsnittene 29-31 gjennom relevant rettspraksis og uttaler at «rettspraksis har ikke tatt avstand fra det prinsipielle utgangspunktet i forarbeidene» (avsnitt 29). Det blir videre uttalt: «på grunnlag av forarbeidene og rettspraksis anser jeg det ... slik at brannvesenet må innrømmes et visst rom for feilvurderinger i forbindelse med det enkelte oppdrag før det statueres ansvar for kommunen. Men hvor stort dette rommet er, må bero på de konkrete omstendighetene» (avsnitt 32). Høyesterett kom altså frem til at brannvesenet er omfattet av en mild norm, slik at det etter en konkret vurdering av omstendighetene vil kunne være en høyere terskel for å pålegge brannvesenet erstatningsansvar.

Som forarbeidene tilsier og Ulmebrann-dommen bekrefter, vil feil gjort under brannvesenets oppdrag ikke nødvendigvis føre til erstatningsansvar på grunn av den milde culpanormen. I forarbeidene er brannvesenet kun brukt som eksempel på virksomhet fra den offentlige side. Som en naturlig side ved politiets arbeidsoppgaver vil politimenn ofte kunne komme opp i situasjoner hvor de må ta avgjørelser i «situasjonens hete», på samme måte som brannmenn, der situasjonene kan være farlige, akutte og hvor det kan være lite tid til å områ seg. Dette likhetstrekket taler sterkt for at politiet også må være omfattet av den milde culpanormen når politiet utfører oppdrag. På bakgrunn av drøftelsen under dette punktet mener jeg at politiet må være omfattet av en mild norm under utførelsen av sine oppdrag.

3.5 Den konkrete vurderingen

At politiet er omfattet av den milde culpanormen betyr at den *kan* komme til anvendelse når politiet utfører tjenesteoppdrag. *Om* normen kommer til anvendelse beror, som det fremgår av

drøftelsen under forrige punkt, på en konkret helhetsvurdering av omstendighetene i det aktuelle tilfelle.⁴⁴ Her vil vurderingen av om de «... krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt», jf. skl. § 2-1 første ledd, være tungtveiende.

Det fremgår av Asfaltkant-dommen (dissens 3-2):

«Ved denne vurderingen må det blant annet tas hensyn til hvilken skaderisiko som generelt gjelder på vedkommende område, hvilke økonomiske ressurser som står til myndighetens rådighet, arten av de skadede interesser og hvilke muligheter skadelidte har til å forsikre seg mot skade» (s. 265).

At det må foretas en konkret vurdering viser også Rt. 2005 s. 1050 (Jordmor-dommen): «det er på det rene at terskelen for uaktsomhetsansvaret kan stille seg forskjellig avhengig av karakteren av den offentlige tjeneste ...» (avsnitt 22). Det er altså varierende krav til aktsomhet ut i fra hvilket område man befinner seg på.⁴⁵

Det fremgår videre av Asfaltkant-dommen at det må foretas en sontring mellom «... skader som skyldes aktive handlinger fra det offentliges egen side ...», og «... unnlattelse av å forebygge eller avverge skader fra en skaderisiko ... som er skapt av andre ... [der] det for enkelte former for offentlig kontroll-, bistands- og servicevirksomhet kan være grunn til å anvende en mildere aktsomhetsnorm» (s. 265). Dette ble fremholdt i teorien av *Hagstrøm*, noe Høyesterett sluttet seg til.⁴⁶

Asfaltkant-dommen gjaldt regresskrav fra trafikkforsikreren, Aktiv AS, mot staten etter at en motorsyklist omkom i en trafikkulykke. Det var uaktsomt fra Vegvesenet ikke å sette opp varselskilt som informerte om vanskelige veiforhold, spesielt på grunn av asfaltkanter. Ettersom veiarbeidet var en aktiv handling fra Statens Vegvesen, la Høyesterett til grunn at vanlige aktsomhetskrav må gjelde. Staten ble holdt ansvarlig og måtte betale erstatning til Aktiv Forsikring AS.

På bakgrunn av Asfaltkant-dommen må det altså foretas en sontring mellom skade som skyldes aktive handlinger fra det offentlige der et vanlig aktsomhetskrav vil gjelde, og unnlattelse av å forebygge eller avverge skader fra en skaderisiko «skapt av andre» der en mild norm vil kunne komme til anvendelse.

⁴⁴ Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 237 hvor det står, med henvisning til Asfaltkant-dommen, «... at spørsmålet om standardregelens anvendelse ikke kan avgjøres for hvert virksomhetsområde under ett, men at man må se på den enkelte handling eller unnlattelse som har ført til skade».

⁴⁵ Se Lødrup (2009) s. 218.

⁴⁶ Se Hagstrøm (1987) s. 389 flg.

En ulovlig demonstrasjon vil ikke være en aktiv handling fra det offentlige, men vil utgjøre en potensiell skaderisiko «skapt av andre», nemlig deltakerne av demonstrasjonen. Når en demonstrasjon plutselig oppstår kan det være vanskelig å vite om den kommer til å være fredelig eller voldelig. Politiet vil i utgangspunktet ha plikt til å stanse demonstrasjonen. Det vil i en slik situasjon ikke foreligge unnløstelse fra det offentlige ettersom politiet faktisk griper inn. Situasjonen passer dermed ikke med ordlyden «unnløstelse». Men ved å gripe inn utfører politiet sin plikt og prøver å avverge en skaderisiko skapt av andre. Når det fremgår av Asfaltkant at det «... kan være grunn til å anvende en mildere aktsomhetsnorm ...» ved unnløstelser, tilsier det at det *enn mer* burde være aktuelt å anvende en mild culpanorm der det offentlige aktivt prøver å avverge utenfor kommende fare for potensielle skader. Dette synspunktet styrkes av rimelighetshensyn, som ble nevnt under punkt 3.2. Og av Nygaard sin uttalelse: «når det offentlege har gitt bistand eller ytt ein innsats ..., men mislukkast, kan det verka unaturleg om resultatet skulle bli at det offentlege skulle bli ståande som skadevaldar til skaden.»⁴⁷ På bakgrunn av dette kan den milde culpanormen komme til anvendelse når politiet griper inn overfor ulovlige demonstrasjoner.

3.6 Hvem yter politiet bistand til under en ulovlig demonstrasjon?

I mitt typetilfelle er politiet skadevolder i forhold til den skadelidte demonstrant, men politiet yter ikke bistand eller service til denne. Man kan derfor spørre seg hvem politiet yter bistanden til. Bistanden er i et slikt tilfelle rettet mot allmenheten. Som nevnt under punkt 3.4 kan politiet bl.a. gripe inn for «... å ivareta ... allmennhetens sikkerhet».

At bistand, service- og kontrollvirksomhet kan rette seg mot allmenheten generelt viser også Rt. 1991 s. 954 (Reisegaranti-dommen). Spørsmålet i saken var om staten var erstatningsansvarlig for en reisearrangør som drev ulovlig virksomhet og ikke hadde stilt påbudt garanti. Da arrangøren gikk konkurs tapte reisekjøperne på dette. Reisekjøperne mente at staten måtte være ansvarlig for deres tap på grunn av svikt i Forbrukerombudets kontrollvirksomhet som staten er arbeidsgiver for i medhold av skl. § 2-1.

Førstvoterende (dissens 4-1) viste til forarbeidene som er omtalt ovenfor og viste spesielt til følgende:

⁴⁷ Jf. Nils Nygaard, «Om «mild norm» ved skadebotkrav mot det offentlege – Merknader til Rt. 2011 side 991» i *Undring og erkjennelse. Festskrift til Jan Fridthjof Bernt*, 2013 s. 483-492 (s. 486).

«I proposisjonen på [side] 79 er det videre uttalt: "Det vil etter departementets oppfatning ikke være rimelig at det statueres ansvar i ethvert tilfelle hvor det kan sies at en skade er voldt ved uaktsomhet. Dette gjelder særlig hvor det er tale om visse service-virksomheter, rednings- og bistandsytelser og rådgivningsvirksomhet av forskjellig slag." De synspunkter som er kommet til uttrykk i forarbeidene og søkt nedfelt i lovtekstens formulerte standard, tillegger jeg vesentlig vekt ved anvendelsen av skadeserstatningsloven på det offentliges ansvar her» (s. 959).

Videre uttalte førstvoterende:

«Når jeg viker tilbake for å karakterisere forholdet som erstatningsbetingende i forhold til reisekjøperne, skyldes det den norm forarbeidene har gitt anvisning på ved vurderingen av statens ansvar i tilfeller av den karakter det her er tale om» (s. 959).

Dommen viser at offentlig virksomhet, i dette tilfellet offentlig kontrollvirksomhet, kan være omfattet av den milde culpanormen også når virksomheten er rettet mot allmenheten generelt, her reisekjøperne. Det samme viser Ulmebrann-dommen der Høyesterett, som nevnt under punkt 3.4, kom fram til at brannvesenet er omfattet av den milde normen. Brannvesenet yter bistand og service til allmenheten generelt. Når politiet forsøker å stanse en ulovlig demonstrasjon, er det på samme måte som i de nevnte dommene, en bistand og service ytet i allmenhetens interesse. Etter dette kan den milde culpanormen komme til anvendelse når politiet griper inn overfor ulovlige demonstrasjoner.

Det neste spørsmålet er om den milde culpanormen også kan komme til anvendelse når politiet volder skade på demonstranten uten å bistå denne.

De rettspolitiske hensyn tilsier klart at den milde culpanormen også må kunne komme til anvendelse i slike tilfeller. For eksempel vil eieren av et skadet forretningsbygg (punkt 3.7.2) eller eieren av et hus som brenner ned til grunne, kunne i utgangspunktet få erstatning av staten, jf. skl. § 2-1, dersom det skyldes uaktsomhet fra det offentlige. Men fordi den milde culpanormen i disse tilfellene kommer til anvendelse, vil det ikke foreligge ansvarsgrunnlag for det offentlige. Når disse personene ikke får erstatning på grunn av den milde normen, tilsier det enn mer at den milde culpanormen ikke får anvendelse overfor demonstranten som bistanden ikke er rettet mot, men som tvert imot er deltaker av en voldelig ulovlig demonstrasjon og er med på å lage kaos. Sagt på en annen måte, hvis ikke den uheldige og tilfeldige personen skal kunne få erstatning på grunn av den milde culpanormen, så burde hvert fall ikke den som er med på den voldelige demonstrasjonen kunne få det. Men om den milde culpanormen skal komme til anvendelse må det til syvende og sist, som nevnt, vurderes

konkret basert på omstendighetene i det enkelte tilfelle. På den måten mister ikke demonstranten sitt erstatningsrettslige vern.

3.7 Ulike typetilfeller

3.7.1 Innledning

I det følgende vil jeg gjennomgå ulike typetilfeller og drøfte problemstillingen i relasjon til ulike skadetyper og ulike grupper skadelidte.

3.7.2 Skadet forretningsbygg

Man kan tenke seg følgende typetilfelle: En i utgangspunktet lovlig demonstrasjon blir til en ulovlig demonstrasjon ved at deltakerne blir aggressive og voldelige. Politiet ankommer stedet for å håndtere demonstrasjonen, men er uforberedt på størrelsen og omfanget demonstrasjonen har. Politiet er dårlig organisert slik at den voldelige demonstrasjonen får utvikle seg en stund før politiet får kontroll. I mellomtiden medfører demonstrasjonen skade som går utover tredjeperson ved at denne får vinduer på sitt forretningsbygg knust av stein som ble kastet av demonstrantene.

Eieren (ofte forsikringsselskapet) av forretningsbygget krever i etterkant erstatning av politiet for skadene som oppsto.⁴⁸ Begrunnelsen er politiets uaktsomhet ved den dårlige håndtering av demonstrasjonen. Hadde politiet vært bedre organisert, ville skadene ha blitt forhindret. Spørsmålet som oppstår er om den milde culpanormen får anvendelse i et slikt tilfelle, slik at politiet blir ansvarsfrie.

Som det fremgår ovenfor skal det ved denne vurderingen tas hensyn til om de «... krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt». Krav borgerne med rimelighet kan stille til politiets virksomhet er bl.a. at politiet skal beskytte eiendom, jf. politiloven § 2 nr.1. I et slikt tilfelle som beskrevet ovenfor må skadelidte, eieren, kunne forvente at politiet håndterer en ulovlig demonstrasjon. Imidlertid må det være en grense for hvor mye man kan forvente av politiets håndtering. Hvis en rolig og lovlig

⁴⁸ Eieren kan ikke kreve erstatning av den direkte skadevoldende ettersom det kanskje er umulig å finne ut hvem vedkommende er, personen var en av mange i demonstrasjonen. Se om temaet i Müller (1978) s. 110-111.

demonstrasjon plutselig blir voldelig vil ikke politiet etter omstendighetene ha grunn til å være forberedt på det. Politiet var på stedet og prøvde å få kontroll over demonstrasjonen. Når politiet må håndtere en slik overraskende situasjon, må avgjørelser nødvendigvis bli tatt raskt, nærmest i «situasjonens hete», jf. den ovenfor nevnte forarbeidsuttalelsen, slik at organiseringen muligens ikke blir den optimale. Dette taler for at den milde culpanormen får anvendelse.

Det fremgår av Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) at en mild norm særlig vil være aktuell da en annen enn den uaktsomme er skadevolder og den egentlige årsak til at skaden skjer. I forarbeidene på side 61 står det bl.a. følgende:

«... det kan være et rednings- eller hjelpekorps som ikke reagerer så raskt som det burde, med den følge at en person, som ellers ville ha blitt reddet, omkommer ... Hvordan vil stillingen være med hensyn til erstatningsansvar i slike tilfelle? ... det [vil] vel i atskillige tilfelle være mindre naturlig å si at skaden er voldt av vedkommende, som f.eks. ikke har rykket ut så raskt som han burde. Allerede av denne grunn kan det være naturlig å fritta for ansvar.»

Ulmebrann-dommen trekker i samme retning: «at det som følge av konkrete feil ved en utrykning blir større skade enn man ville fått uten feilen, skal ... ikke automatisk lede til ansvar» (avsnitt 25).

Dette passer på saksforholdet i det skisserte typetilfellet under dette punktet. Politiet er uaktsomt ved at de ikke gjør akkurat det de burde i forhold til sin organisering slik at forretningsbygget blir skadet. Imidlertid er ikke skaden voldt av politiet. Politiet forsøkte å håndtere demonstrasjonen og den skaderisiko den utgjorde, noe de etter hvert også klarte.⁴⁹ Som det fremgår av forarbeidene kan det av denne grunn være aktuelt å fritta for ansvar. De krav eieren av forretningsbygget med rimelighet kan stille til politiet i et typetilfelle som dette, kan vanskelig sies å være tilsidesatt. Eieren av forretningsbygget får således ikke erstatning av staten.

Et mer konkret eksempel på uaktsomhet fra politiet vil være at en demonstrasjon var formelt lovlig, men politiet hadde mistanke om at det var planlagt straffbare handlinger under gjennomførelsen av demonstrasjonen som kunne medføre skade. Likevel hadde politiet ikke på forhånd gjort noe, f.eks. satt ut eller forberedt ytterligere politimannskap.⁵⁰

⁴⁹ En skaderisiko «skapt av andre», se s. 17-18.

⁵⁰ «... en mistanke om planlagte straffbare handlinger vil ha betydning for politiets forberedelser», jf. Müller (1978) s. 89, se også Mæland (1998) s. 475.

Ved et slikt tilfelle hvor politiet har mistanke på forhånd, men ikke iverksetter noen ekstra tiltak må det etter min mening, etter omstendighetene, mer til for at den milde normen skal komme til anvendelse. Kravet til f.eks. forebyggende tiltak, jf. politiloven § 2 nr.2, kan i et slikt tilfelle være tilsidesatt, jf. skl. § 2-1. Jo sikrere politiet er på at det vil bli begått straffbare handlinger under demonstrasjonen, jo høyere burde terskelen være for å anvende den milde culpanormen når politiet ikke gjør tiltak deretter.

3.7.3 Skadet demonstrant

3.7.3.1 Innledning

Her legger jeg til grunn hovedtypetilfellet slik det er beskrevet under 1.4.1. Før jeg drøfter konkret om den milde culpanormen får anvendelse i dette typetilfellet, vil jeg si noe om politiets maktbruk. Grunnen til det er at dersom politimannen holder seg innenfor den lovlige grensen for maktutøvelsen, vil skadelidte ikke ha grunnlag for å søke erstatning. Politimannen vil da ha gjort det han skal i samsvar med loven.

3.7.3.2 Politiets maktbruk etter politiloven § 6

Politiets oppgaver er bl.a. å håndheve loven, ivareta allmennhetens sikkerhet og den offentlige ro og orden. Utførelsen av disse oppgavene vil ofte innebære at politiet må gripe inn i konflikt- og faresituasjoner der fysisk konfrontasjon vil være aktuell, og makt må etter omstendighetene utøves. Det må ha den følgen at politiet må ha adgang til å bruke makt overfor andre mennesker uten at det får negative konsekvenser, f.eks. straffeansvar eller erstatningsansvar. Se i forbindelse med dette Rt. 1995 s. 661 (s. 664).

Hjemmelen for politiets adgang til å bruke makt fremgår av politiloven § 6 fjerde ledd.⁵¹ Fjerde ledd lyder: «politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er

⁵¹ Jf. Rt. 2007 s. 1172 (avsnitt 23) og Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) s. 18. Jeg vil påpeke at det fremgår av forarbeidene på s. 60 og Rt. 2003 s. 948 (avsnitt 16) som igjen viser til Auglend mfl., at politiloven § 6 ikke er en selvstendig hjemmel for politiinngrep. Det er bestemmelsene i politiloven §§ 7-13 som hjemler politiets rett til inngrep, se Fredriksen (2015) s. 69. Politiloven § 6 fjerde ledd hjemler bare politiets rett til å bruke makt, når politiet har rett til å gripe inn.

nødvendig og forsvarlig». «Med makt menes tvangsmessige fysiske inngrep mot person eller eiendom». ⁵² Makt kan videre kun anvendes dersom det er «nødvendig og forsvarlig».

«Ved avgjørelsen av hva som er nødvendig og forsvarlig, må iakttas bestemmelsen i annet ledd [politiloven § 6 andre ledd], som angir generelle prinsipper for politiets tjenesteutøvelse. Av denne følger det grunnleggende prinsipp at politiet ikke skal ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller at slike forgjeves har vært forsøkt ... I tillegg stiller annet punktum opp et krav om forholdsmessighet i tillegg til nødvendighetskravet.» ⁵³

Det vil i det følgende bli drøftet hva som ligger i dette.

Maktbruken er «nødvendig» når det konkrete målet med handlingen ikke med rimelighet kan nås på annen måte. ⁵⁴ Dersom målet med tjenesteoppdraget kunne ha vært nådd med svakere midler vil det aldri være nødvendig å bruke sterkere midler. Maktbruken, dersom den er nødvendig, kan heller ikke være sterkere eller bli brukt i større utstrekning enn det som er påkrevd for å løse situasjonen. ⁵⁵ Ettersom politiet i utgangspunktet ikke kan bruke sterkere midler uten at svakere midler har vært forsøkt, må politiet i stor grad være sikre på at et svakere middel vil være utilstrekkelig eller uhensiktsmessig. ⁵⁶

Ordlyden «utilstrekkelige» tilsier at et sterkere middel kan anvendes når et svakere middel vil være for svakt til å kunne oppnå det aktuelle målet. ⁵⁷ Det kan f.eks. være utilstrekkelig med tilsnakk til en beruset person. Politiet vil da kunne bruke et sterkere middel, som bortvisning, direkte. «Uhensiktsmessige» «... sikter til det innholdsmessige (kvalitative) og taktiske aspekt, herunder at det ikke er tid til å overveie mildere tiltak.» ⁵⁸ Det vil f.eks. være lite hensikt i å bortvise en lommetyv, pågripelse vil da kunne brukes direkte som et sterkere middel. Svakere midler vil være «forgjeves» forsøkt når de ikke oppnår fullt ut det målet politiet ønsker å oppnå. ⁵⁹

I forarbeidene fremgår følgende om forholdsmessighet: «det er også et alminnelig krav om *forholdsmessighet* mellom tjenestehandlingens mål og middel. Det vil si at skaden eller uleiligheten forbundet med inngrepet, ikke må stå i misforhold til det som ønskes oppnådd.» ⁶⁰

⁵² Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) s. 18 og 60. Se også politiinstruksen § 3-2 andre ledd.

⁵³ Jf. Rt. 2007 s. 1172 (avsnitt 23). Se også Rt. 2003 s. 948 (avsnitt 17) og Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) s. 60.

⁵⁴ Jf. Auglend mfl. (2004) s. 413. Se Fredriksen (2015) s. 119 hvor han støtter dette.

⁵⁵ Se Auglend mfl. (2004) s. 416.

⁵⁶ Se Fredriksen (2015) s. 129-130.

⁵⁷ Se Auglend mfl. (2004) s. 414-415, Fredriksen (2015) s. 129.

⁵⁸ Jf. Auglend mfl. samme sted.

⁵⁹ Se Auglend mfl. (2004) s. 414, Fredriksen (2015) s. 129.

⁶⁰ Jf. Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) s. 18.

Det vil f.eks. være uforholdsmessig å pågripe personen når det hadde holdt å bortvise vedkommende.

Når en politimann skal avgjøre om det er nødvendig og forsvarlig å anvende makt, vil det som vi nå har sett, etter omstendighetene kunne være mye å ta hensyn til og vanskelige vurderingssituasjoner kan oppstå. Under tjenesteutførelsen vil situasjoner kunne oppstå og tilspisse seg rask, slik det vil være lite tid til å foreta denne potensielt vanskelige vurderingen. Dette har Høyesterett tatt hensyn til. I Rt. 1995 s. 661 slutter førstvoterende seg til byrettens uttalelse: «vurderingen må skje der og da og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid» (s. 664). Høyesterett følger i samme retning i Rt. 2003 s. 948 (dissens 4-1), hvor førstvoterende slutter seg til lagmannsretten som uttalte:

«Det er likevel klart at avgjørelsen av om makt skal anvendes i stor grad må bero på skjønnsmessige vurderinger tatt av den aktuelle tjenestemann i situasjoner som kan være meget vanskelig å takle, og at det derfor i noen grad må gis rom for feilvurderinger ...» (avsnitt 18).⁶¹

Etter høyesterettspraksis er altså terskelen for å konstatere at politiet har gått utenfor grensen av sin tillatte maktutøvelse høyere enn det som umiddelbart fremgår av politiloven § 6. Ved vurderingen av om politiet ved sin handlemåte har holdt seg innenfor rammen for den tillatte maktanvendelsen skal det foretas en konkret helhetsvurdering av situasjonen.⁶²

3.7.3.3 Kort om reguleringen av bruk av slagvåpen

Av våpeninstruksen § 18 første ledd fremgår det at «bruk av slag- ... våpen i massetjeneste for å hindre oppløp m.v., kan kun skje etter ordre fra politisjef.» Det fremgår imidlertid av andre ledd at en «politimann kan selv beslutte bruk av nevnte våpen når han er avskåret fra å innhente politisjefs samtykke og situasjonen gjør det helt nødvendig.» Igjen understrekes det at maktbruken, her i form av slagvåpen, må være «helt nødvendig».

⁶¹ En enstemmig Høyesterett støttet dette i Rt. 2007 s. 1172 (avsnitt 36).

⁶² Se som eksempel Rt. 2003 s. 948 (avsnitt 22).

3.7.3.4 Oppsummering av den tillatte maktbruken

Selv om det i en situasjon ikke hadde vært nødvendig å bruke makt, eller burde ha blitt brukt med mindre styrke, har politiet et rom for feilvurderinger i forhold til sin maktbruk der vurderingen er tatt der og da i situasjoner som er vanskelige å takle. På den måten kan en politimann gå noe utenfor den tillatte maktbruken uten at det vil medføre ansvar. Om ansvar skal bli pålagt må avgjøres etter en konkret helhetsvurdering av situasjonen.

3.7.3.5 Skadet demonstrant – den konkrete vurderingen

Det skal i det følgende drøftes om det foreligger ansvarsgrunnlag for politiet i hovedtypetilfellet som er lagt til grunn for avhandlingen. Som beskrevet under punkt 1.4.1 brukte politimannen et slagvåpen. Det første spørsmålet som må vurderes er om dette var nødvendig maktbruk. Ved denne vurderingen vil Rt. 2007 s. 1172 gi relevante holdepunkter. I denne saken kom Høyesterett frem til at en politimann hadde gått utenfor grensen for den tillatte maktbruken da han slo en mann, som gjorde stor motstand under pågripelsen, i hode med en 30 cm lang og 1 kg tung Maglite lommelykt. Høyesterett la vekt på bl.a. følgende:

«Det var således ikke noe som tilsa at Cs [skadevolder] eller de øvrige polititjenestemennenes liv og helse var i fare ... det er ingen opplysninger om at [skadelidte] selv gikk til angrep eller oppførte seg truende mot noen av tjenestemennene. Det er heller ikke gitt opplysninger som ga konkrete holdepunkter for å anta at E [skadelidte] hadde våpen på seg» (avsnitt 55).

Vi kan sammenligne denne uttalelsen med vårt typetilfelle. Når demonstrasjonen er så voldelig at det oppstår sammenstøt med politiet, tilsier det klart at politibetjentene må kunne beskytte seg med makt. Det tilsier videre at bruk av slagvåpen, som bl.a. gir økt rekkevidde, vil etter omstendighetene være nødvendig. Ved sammenstøt der politiet blir angrepet vil deres liv og helse være i fare. Politibetjentene kan heller ikke vite om noen av demonstrantene har våpen på seg eller andre ting som kan påføre skade. Dette er forhold som i motsetning til i Rt. 2007 s. 1172, foreligger i vårt typetilfelle. Under slike omstendigheter må det antas at svakere midler, som f.eks. kun bruk av politimannens egen kropp, vil være utilstrekkelig og u hensiktsmessig for å få kontroll på situasjonen. Disse momentene sammenholdt med den pressede situasjonen politimannen befant seg i, taler for at maktbruken i form av bruk av slagvåpen var rettmessig.

Politimannen brukte altså slagvåpenet rettmessig og forsettlig. Det uaktsomme momentet vil ligge i uforholdsmessigheten mellom handlingens mål og middelet, ved at politimannen

tilførte demonstranten flere slag enn nødvendig. Det kan tilsi at politimannen gikk ut over grensen for den tillatte maktutøvelsen ved å bruke mer makt enn nødvendig. Imidlertid har politiet et rom for feilvurderinger, og ettersom det her foreligger uaktsomhet kan også den milde culpanormen komme til anvendelse. Om den milde normen kommer til anvendelse skal drøftes i det følgende.

Politiet har politiloven og forskriftfestede regler å forholde seg til, hvor det fremgår at det ikke skal brukes mer og sterkere maktutøvelse enn nødvendig. Dette taler for ansvar og at den milde normen ikke kommer til anvendelse.

Politimannen i typetilfellet befant seg imidlertid midt i en fysisk konfrontasjon med voldelige demonstranter. Politimannen prøvde å få kontroll på situasjonen og beskytte seg mot demonstrantene. I en slik situasjon har politimannen ikke tid til vurderinger. Når han slår angripende demonstranter og den skadelidte demonstranten er høylytt og befinner seg like ved, vet ikke politimannen hva demonstranten har tenkt å foreta seg. Under slike omstendigheter er det nok ikke unaturlig å slå denne demonstranten også, og muligens tildele ham noen flere slag enn det som kreves for at han skal fjerne seg. Den milde culpanormen vil som nevnt under punkt 3.4 kunne kommet til anvendelse der ting blir gjort i «situasjonens hete», ved «farlige og akutte situasjoner» der det er lite betenkningstid. Situasjonens hetebetraktningen passer altså inn her. På bakgrunn av dette kan det være rom for at den milde culpanormen kommer til anvendelse i dette typetilfellet. Det vil i så fall ikke foreligge ansvarsgrunnlag for politiet.

Jeg vil til slutt påpeke at begrunnelsen for politiets «rom for feilvurderinger», som fremgår på side 24, er lik med det som ligger i «situasjonens hete» og som tilsier at den milde culpanormen skal komme til anvendelse. Det tilsier at manglende ansvarsgrunnlag for politiet også kunne ha blitt begrunnet med politiets rom for feilvurderinger.

Kapittel 4

Skadelidtes forhold

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil skadelidtes forhold drøftes. Skadelidtes forhold kan medføre at det ikke vil foreligge ansvarsgrunnlag for den påståtte skadevolderen, eller at ansvarsgrunnlag foreligger, men på grunn av skadelidtes medvirkning vil erstatningen settes ned eller bortfalle, jf. skl. § 5-1.⁶³ Drøftelsen vil foregå i lys av det gitte typetilfellet gitt under punkt 1.4.1. For at den skadelidte demonstrant skal kunne få erstatning eller ha medvirket til skaden, må det være konstatert ansvarsgrunnlag hos skadevolderen.⁶⁴ Ovenfor kom jeg frem til at det kan være rom for at den milde culpanormen kommer til anvendelse. For drøftelsen under legges det til grunn at det i utgangspunktet foreligger erstatningsbetingende ansvar for politiet, f.eks. fordi politimannen gikk langt ut over grensen for den tillatte maktbruken.

Jeg vil i det følgende først drøfte det *Nygaard*⁶⁵ kaller «rolleforventning» til skadelidte og aksept av risiko, som kan medføre at det ikke vil foreligge ansvarsgrunnlag. Det vil herunder også drøftes om det erstatningsrettslige vernet blir svekket på grunn av deltagelse i en ulovlig demonstrasjon (punkt 4.2). Deretter vil skadelidtes medvirkning drøftes, noe som utgjør hoveddelen i dette kapittelet (punkt 4.3).

4.2 Skadelidtes forhold som kan påvirke ansvarsgrunnlaget

Spørsmålet er om skadelidtes opptreden i det gitte typetilfellet samlet sett kan tale mot erstatning.

Rolleforventning til skadelidte og aksept av risiko er to forhold som gjerne glir over i hverandre. Disse forholdene kan eliminere ansvarsgrunnlaget for den påståtte skadevolderen,

⁶³ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 439.

⁶⁴ Se Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 37 hvor det fremgår at «reglene om skadelidtes medvirkning forutsetter at det foreligger ansvarsgrunnlag for skadevolderen.» Se også Lødrup (2009) s. 409, Nygaard (2007) s. 313, Frøseth (2013) s. 200, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 446.

⁶⁵ Se Nygaard (2007) s. 300.

slik at erstatning ikke blir gitt. Dersom disse forholdene ikke på selvstendig grunnlag eliminerer ansvarsgrunnlaget, vil de uansett kunne få betydning for graden av reduksjonen av erstatningen på grunn av medvirkning, jf. punkt 4.3 nedenfor.⁶⁶ På den måten foretas det en helhetsvurdering av alle skadelidtes forhold som er relevante for spørsmålet om erstatningen, skadelidte i utgangspunktet har krav på, skal falle bort eller reduseres.

Rolleforventning til skadelidte vil si den forventning skadevolderen objektivt med rimelighet kan stille til den aktuelle skadelidte i den konkrete situasjonen.⁶⁷ Forventningen fra skadevolderen vil i de fleste situasjoner være at skadelidte utviser forsiktighet og fornuft i den situasjonen han befinner seg i, for å unngå skade.

Ekstraordinær opptreden hos skadelidte som resulterer i skade på områder der risikoen for skade ellers er liten ved normal opptreden, vil kunne medføre at det ikke vil foreligge ansvarsgrunnlag for den påståtte skadevolderen, jf. bl.a. Rt. 1964 s. 446 (Hengebrudommen).

Saken gjald en heimevernsmann som falt i en elv og druknet da han bar på en skytefigur over en hengebro. Det var opprinnelig to soldater som fikk ordre om å bære den ca. 48 kg tunge figuren, men skadelidte ønsket å bære den alene. Hans enke krevde erstatning av skytterlaget som hadde leid ut området, men fikk ikke medhold. Spørsmålet var om det var uaktsomt av skytterlaget å leie ut hengebroen i den tilstanden den var, uten bl.a. netting på sidene.

Høyesterett uttalte enstemmig at:

«[s]elv om [broen] ikke var utstyrt med netting, frembød den ikke særlig risiko for skytterlags- og heimevernsfolk, hvis det ble vist normal forsiktighet ... Jeg legger som lagmannsrettens flertall vekt på at når [skadelidte] på egen hånd bar den tunge og uhåndterlige metallfigur over broen, utsatte han seg for en særlig stor fare og en risiko som fra skytterlagets side måtte være helt upåregnelig» (s. 448).

Ved fornuftig og forsiktig opptreden forelå det altså liten risiko for skade. Den påståtte skadevolderen kunne her, objektivt fra hans synspunkt, ikke forvente en slik ekstraordinær opptreden som heimevernsmannen utviste. Den påståtte skadevolderen utviste dermed ikke skyld ved ikke å sikre broen ytterligere.⁶⁸

På de områder det generelt er liten sjanse for skade, og personen ikke utsetter seg for større skaderisiko dersom normal opptreden blir utvist i forhold den rollen skadelidte har i den konkrete situasjonen, vil det medføre at den påståtte skadevolderen nettopp vil forvente en

⁶⁶ Se Nygaard (2007) s. 313.

⁶⁷ Se Nygaard (2007) s. 301, 304.

⁶⁸ Se i samme retning særlig avsnittet mellom side 1429 og -1430 i Rt. 1970 s. 1427 (Potetkokedommen), og Rt. 1988 s. 174 (Brannmann-dommen).

slik normal opptreden fra skadelidte.⁶⁹ Skaderisikoen vil da være veldig liten og skadevolderen vil da heller ikke ha grunnlag for å iverksette ekstra tiltak.⁷⁰ Dersom atferden hos skadelidte avviker en del fra en slik normal opptreden, vil det normalt ikke være grunnlag for å etablere skyld hos den påståtte skadevolder med den begrunnelse at han ikke gjorde noe, jf. dommen ovenfor.⁷¹ Ved ekstraordinær opptreden vil skaderisikoen øke, men i strid med hva den påståtte skadevolderen objektivt med rimelighet kunne forvente av den skadelidte i den konkrete situasjonen.

Spørsmålet som oppstår er om rolleforventning til skadelidte demonstrant medfører at det ikke vil foreligge ansvarsgrunnlag for politiet i det gitte typetilfellet.

I vårt typetilfelle bryter den skadelidte demonstrant den rolleforventningen politiet objektivt med rimelighet kan stille til ham. Han deltar i en ulovlig demonstrasjon som etter hvert blir voldelig, og tar ikke avstand fra det. På bakgrunn av drøftelsen ovenfor taler det umiddelbart mot at ansvarsgrunnlag foreligger.

Imidlertid passer ikke rolleforventningen fra politiet, som den påståtte skadevolder, helt inn i rolleforventning slik den er fremstilt ovenfor. Forventningen fra politiet vil normalt være at folk overholder loven og adlyder pålegg fra politiet. Men politiet kan ikke legge for mye i en slik forventning. Politiet må, som en naturlig side av deres jobb, nettopp være forberedt på ekstraordinær opptreden og ulydighet fra personer. Politiet kan ikke forvente forsiktig og fornuftig opptreden. Dette vil spesielt gjelde under en voldelig demonstrasjon der ekstraordinær opptreden fra demonstrantene er å forvente. Politiet må dermed tilpasse sine tiltak etter den konkrete situasjonen, f.eks. hvor mye makt som skal utøves for å løse situasjonen. Det vil si at dersom skade skjer på grunn av politiets handlemåte, vil ikke ansvarsfrihet for politiet kunne begrunnes med at skadelidte utviste uventet ekstraordinær opptreden, slik tilfellet var i de ovennevnte dommene. På bakgrunn av dette vil ikke rolleforventning til skadelidte som forhold hos denne medføre fravær av ansvarsgrunnlag for politiet.

En persons opptreden vil gjerne bli påvirket av den kunnskapen vedkommende har om skaderisikoen på det område han til enhver tid befinner seg på. Dersom vedkommende har

⁶⁹ Har man ikke en spesiell rolle, f.eks. som fagmann på et område, vil normal opptreden vanligvis innebære forsiktighet og fornuft på område man befinner seg på.

⁷⁰ Se Nygaard (2007) s. 304.

⁷¹ «Har skadevolderen oppført seg på en måte som omgivelsene kunne eller burde vente, vil det trekke i retning av at atferden ikke blir stemplet som uaktsom», jf. Lødrup (2009) s. 160.

kunnskap om skaderisiko og likevel utsetter seg for denne, kan det etter omstendighetene tale for «aksept av risiko» hos denne. Kjernen i aksept av risiko-betraktningen er at skadelidte hadde sjansen til å holde seg unna risikokilden, men valgte i stedet å utsette seg for den, vitende om skademuligheten kilden representerte.⁷² Det vil da være mindre grunn til å beskytte personen erstatningsrettslig og ansvarsgrunnlaget vil kunne bortfalle.⁷³ Ved avgjørelsen om det foreligger aksept av risiko vil man se på skadelidtes handlemåte forut for skaden.⁷⁴ Spørsmålet er dermed om det kan foreligge aksept av risiko basert på demonstrantens handlemåte.⁷⁵ Vurderingen blir da om demonstranten handlet på en slik måte i forhold til risikoen at det kan sies at han aksepterte den eventuelle skaden. Denne vurderingen innebærer en konkret helhetsvurdering av situasjonen.⁷⁶

Skadelidtes kunnskap om risikoen er den viktigste forutsetningen for å si at vedkommende har akseptert den. Jo mer visshet det kan sies at skadelidte hadde om skaderisikoen, desto nærmere er man å statuere aksept av risiko.⁷⁷ Rt. 1966 s. 1485 (Oksen på Stanghelle) gir et fint eksempel. Under arbeid med en kraftlinje gjennom en oksehavn ble arbeidslederen skadd av en okse. Høyesterett kom frem til at arbeidslederen ikke utviste den aktsomhet som etter forholdene var nødvendig.

Skadelidte hadde i denne saken blitt underrettet av sine arbeidere om at oxen var irritert og nærgående på arbeidsstedet. Han hadde selv opplevd dette da han var på befaring på stedet før arbeidet begynte. Han var også som Høyesterett påpekte «... fullt oppmerksom på at avlsokser kan være uberegnelige og farlige. Det måtte under de foreliggende omstendigheter være klart at det var forbundet med en viss risiko å ferdes på arbeidsstedet» (s. 1488). Når arbeidslederen «... valgte å la arbeidet fortsette uten å sørge for at oxen ble fjernet, kan han ikke gjøre oksens eier ansvarlig for den skade han ble tilføyet» (s. 1488). Skadelidte var altså fullstendig klar over risikoen, som innebar potensiell personskade om oxen angrep. Likevel beveget skadelidte seg på området. Dette kan være retningsgivende i bedømmelsen av om demonstranten i vårt skisserte typetilfelle aksepterte skaderisikoen. Begge partene utsatte seg for skaderisikoen da de hadde full mulighet til å holde seg unna.

⁷² Jf. Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 446.

⁷³ Dette er den rettspolitiske begrunnelsen, se samme sted.

⁷⁴ Aksept av risiko kan også etableres uttrykkelig og kalles da gjerne for *samtykke*, se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 460. Skadelidte aksepterer da eksplisitt en eventuell skade slik at skadevolderen ikke blir ansvarlig. I min avhandling ser jeg bort fra samtykke da det vanskelig kan foreligge på forhånd fra en demonstrant der politiet er skadevolder.

⁷⁵ Se Nygaard (2007) s. 305.

⁷⁶ Jf. Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 456, Lødrup (2009) s. 164.

⁷⁷ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 457.

Den skadelidte demonstrant etterkom ikke pålegget fra politiet om å fjerne seg. Da demonstrasjonen etter hvert ble mer aggressiv, voldelig og sammenstøtte med politiet, fjernet skadelidte seg fortsatt ikke fra stedet. Under slike forhold må det kunne legges til grunn at skadelidte hadde en viss anelse om risikoen for skade selv om det var politiet som var «motstanderen».⁷⁸ Politiet må nødvendigvis bruke makt under slike demonstrasjoner, noe som også ble gjort ved sammenstøtene. Det må kunne legges til grunn at den skadelidte demonstranten må ha sett dette, ettersom han befant seg så nært at han selv ble utsatt for maktbruken. Denne handlingen, at skadelidte valgte å bli værende i sentrum av begivenheten, kan tilsi aksept av risiko for skade.

Men i motsetning til Oksen på Stanghelle hvor skadelidte var fullstendig klar over risikoen, kan det ikke sies at demonstranten hadde den samme klare vissheten om risikoen her. At demonstranten kunne komme til skade på den måten han ble dersom han hadde angrepet politiet, måtte være noe han nødvendigvis måtte regne med. Men ikke å bli utsatt for flere slag med et slagvåpen når han mer eller mindre bare sto der. Det kan etter dette, med noe tvil, ikke legges til grunn at demonstranten hadde nok kunnskap om den konkrete skaderisikoen han ble utsatt for, til å etablere aksept av risiko hos denne.

På bakgrunn av drøftelsene ovenfor er konklusjonen at hverken rolleforventning eller aksept av risiko, som forhold hos skadelidte, medfører bortfall av ansvarsgrunnlag for politiet på et selvstendig grunnlag. Imidlertid vil skadelidtes forhold slik de er, tale for reduksjon av erstatningen når medvirkning etter skl. § 5-1 skal drøftes, se punkt 4.3. De samme forholdene medfører et svekket erstatningsrettsligvern for ham, jf. straks nedenfor.

Som nevnt ovenfor vil det være mindre grunn til å beskytte en person erstatningsrettslig dersom han har visshet om skaderisikoen, men likevel utsetter seg for den. Det vil naturligvis også gjelde selv om det ikke blir konstatert at han aksepterte risikoen. Det er imidlertid en forutsetning at personen hadde en viss kunnskap om risikoen. I det gitte typetilfellet må det som nevnt legges til grunn at demonstranten hadde en viss anelse om risikoen for å bli skadd. Vedkommende beveger seg da på et område han ikke burde. I det gitte typetilfellet forsterkes det av at demonstranten i utgangspunktet bryter rolleforventningen ved at han deltar i en ulovlig demonstrasjon som det ikke har blitt søkt tillatelse om å holde, det i seg selv er imidlertid ikke nødvendigvis utslagsgivende, jf. kapittel 2. Det som derimot er utslagsgivende er at han ikke etterkommer pålegget om å fjerne seg, og at han ser hvordan demonstrasjonen

⁷⁸ Det er allment kjent at politiet ikke skal skade borgerne.

utvikler seg, men fortsatt ikke tar avstand fra den. Slik situasjonen utviklet seg, burde ikke den skadelidte demonstranten ha befunnet seg der han gjorde da han ble skadet. Dette er noe som må kunne legges til grunn at han var klar over med den kunnskapen han hadde.

Rt. 1965 s. 1061 (Dørvrider-dommen) er et eksempel på at skadelidte mistet sitt erstatningsrettslige vern da vedkommende beveget seg på et sted vedkommende ikke hadde noe å gjøre.⁷⁹ Saken gjaldt en dame som falt ned fra et 150 cm høyt utvendig trapperepos da hun åpnet døren og dørvrideren løsnet. Damen var gjest i et ferieetablissement og kom alvorlig til skade. Hun reiste erstatningskrav mot etablissementet, men fikk ikke medhold.

Ved avgjørelsen la Høyesterett vesentlig vekt på at damen befant seg på et sted hun ikke skulle: «det er etter min mening et moment av vesentlig betydning at det her dreier seg om en trapp som overhodet ikke skulle brukes av gjestene ...» og at døren «... var forsynt med plakat med ordene «ingen adgang» ...» (s. 1065). Høyesterett påpekte også at selv om skadelidte ikke hadde sett plakaten, var hun etter nesten 2 døgns opphold fullt klar over at «... døren førte inn til et rom hvor gjestene ikke hadde noe å gjøre» (s. 1065).

Ettersom demonstrasjonen er ulovlig har ikke demonstrantene fått tillatelse til å bruke området de befant seg på til sin demonstrasjon. Det ble også gitt pålegg av politiet om at demonstrantene skulle fjerne seg. Da dette ikke ble overholdt befant demonstrantene seg på et område de ikke hadde lov til. Dette utgjør likhetstrekk med Dørvrider-dommen, noe som taler for at den skadelidte demonstrant har et svekket erstatningsrettslig vern når han ikke forlot demonstrasjonen, men tvert om befant seg midt inne i den. Det vil være som *Lødrup* uttaler: «[t]ar man seg frem på steder hvor det er «adgang forbudt», blir også det erstatningsrettslige vern svekket.»⁸⁰

Som drøftelsen under 3.7.3.2 viste, kan ikke politipersonell anvende den makt og styrke det selv vil under utførelsen av et tjenesteoppdrag. Om, og hvor mye makt som kan anvendes vil bero på konkrete omstendigheter. Det vil derfor f.eks. fortsatt etter omstendighetene være straffbart å øve vold eller krenke demonstranten fysisk på annen måte, se straffeloven § 271.⁸¹ En person som deltar i en ulovlig demonstrasjon vil etter omstendighetene få et svakere vern, men mister altså i utgangspunktet ikke vernet i sin helhet.

⁷⁹ Se i samme retning Rt. 1991 s. 1124 (Knallskudddommen), hvor erstatning ikke ble tilkjent på grunn av skadelidtes opptreden ved at han bl.a. tok seg inn i en privat hage (dissens 4-1).

⁸⁰ Jf. Peter Lødrup, «Skadelidtes stilling hvor han frivillig har utsatt seg for en risiko», *Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner*, 1964 nr. 50 side 3-26 (s. 16).

⁸¹ At man ikke mister sine rettigheter og sitt vern så fort man gjør noe ulovlig gjelder ikke særskilt for ulovlige demonstrasjoner.

4.3 Skadelidtes medvirkning til skaden

4.3.1 Innledning

Som nevnt under punkt 4.1 legges det til grunn erstatningsbetingende ansvar for politiet for skaden voldt på demonstranten. Forrige punkt viste at skadelidtes forhold ikke medførte bortfall av ansvarsgrunnlag. Spørsmålet i det følgende er om demonstranten kan ha medvirket til sin skade slik at erstatningen skal settes ned eller bortfalle. Bestemmelsen om skadelidtes medvirkning er å finne i skl. § 5-1. I det følgende vil jeg først drøfte medvirkning etter skl. § 5-1 første ledd, dernest etter tredje ledd. Til slutt vil jeg drøfte demonstrantens mulige medvirkning på grunn av handling «i forening» på skadelidtes side.

Begrunnelsen for en medvirkningsregel fremgår av NOU 1977:33. Hovedbegrunnelsen fremgår på side 36-37 hvor det står at «dersom begge parter ... har utvist uaktsomhet, vil det etter utvalgets oppfatning være i strid med folks rettsoppfatning om den ene ansvarlige skal bære hele tapet ... Både prevensjonshensyn og rettferdsbetraktninger taler ... for at det ved erstatningsfastsettelsen kan tas hensyn til skadelidtes medvirkning». Prevensjonshensynet skal ha den forebyggende effekt at skadelidte vil være mer aktsom dersom han må bære en del av det økonomiske tapet selv.⁸²

4.3.2 Medvirkning etter skl. § 5-1 første ledd

Innledningsvis vil jeg påpeke at skl. § 5-1 gjelder for medvirkning for alle typer skader. Det fremgår av NOU 1977:33 punkt 4.2.4, at erstatningen kan reduseres eller bortfalle også ved vanlig uaktsomhet når det gjelder personskader.⁸³

Skadeserstatningsloven § 5-1 første ledd første punktum lyder:

«Dersom den direkte skadelidte eller erstatningssøkeren har medvirket til skaden ved egen skyld, kan erstatningen settes ned eller falle bort for så vidt det er rimelig når en tar hensyn til atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers.»

Det er her flere kumulative vilkår som må være oppfylt før det kan konstateres at skadelidte har medvirket til skaden. Jeg vil i det følgende gå gjennom disse og subsumere dem på det

⁸² Se imidlertid Marius Ryel, «Skadelidtes medvirkning», *Jussens Venner*, 1985 s. 187 flg., hvor Ryel er noe i tvil om prevensjonshensynet har noen nevneverdig effekt (s. 195).

⁸³ Noe departementet var enig i, se Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 37.

gitte typetilfellet for å avgjøre om demonstranten medvirket til skaden slik at erstatningen kan avkortes eller bortfalle.

Av forarbeidene fremgår det at «skyld» omfatter både «... forsettlig medvirkning fra skadelidtes side og alle grader av relevant uaktsomhet (grov/simpel og liten).»⁸⁴ Av de samme forarbeidene på side 35 fremgår det at «... et sentralt moment i vurderingen av skadelidtes medvirkning må være graden av skyld som er utvist fra hans side». Ved aktsomhetsvurderingen vil det være av spesiell vekt om skadelidte økte risikoen for skade ved sin handlemåte.⁸⁵ «Kravene til skadelidtes aktsomhet beror særlig på hvor synbar, nærliggende og betydelig risikoen er.»⁸⁶ Som nevnt ovenfor vil de samme forholdene hos skadelidte som ikke på selvstendig grunnlag eliminerte ansvarsgrunnlaget, kunne komme inn under vurderingen av medvirkning. Skadelidtes opptreden vil altså stå sentralt.

Under drøftelsen av punk 4.2 fremgikk det at den skadelidte demonstranten hadde en viss kunnskap om risikoen for å bli skadd, og at han ikke tok avstand fra den ulovlige måten demonstrasjonen utviklet seg på (kasting av gjenstander og sammenstøt med politiet). Videre fremgikk det at demonstranten ikke burde ha befunnet seg der han gjorde. Dette er momenter som tilsier at den skadelidte demonstranten har utvist uaktsomhet ved ikke å fjerne seg fra stedet.

Det er mange dommer om skadelidtes medvirkning og vurderingen av kravet «skyld».⁸⁷ Jeg vil imidlertid i det følgende gå gjennom to spesielt relevante dommer for min drøftelse: Rt. 2006 s. 1099 (Politibil) og den allerede nevnte LB-2014-135859-dommen, som begge gjelder politiet og medvirkning i en situasjon der politiet er ansvarlig ved personskade. Jeg vil først ta for meg Politibil-dommen.

Saksforholdet var følgende: Moren til en pågrepet tyveåring holdt fast i politibilens dørhåndtak da bilen begynte å kjøre sakte bortover. Dette medførte at hun ble dratt med bilen noen meter og kom til skade. Erstatningen ble avkortet til null på grunn av medvirkning til skaden etter Lov 3. februar 1961 (bilansvarslova) § 7 første ledd.⁸⁸ Moren hadde handlet i

⁸⁴ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64, se også Lødrup (2009) s. 413.

⁸⁵ Jf. Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 464.

⁸⁶ Jf. samme sted.

⁸⁷ Se f.eks. Rt. 2000 s. 1991 (Alpinbakke I) og Rt. 1985 s. 1011 (Hauketo).

⁸⁸ Bilansvarsloven § 7 første ledd tilsvarer i stor grad skl. § 5-1 første ledd, slik at medvirkningsproblematikken i Politibil-dommen også er relevant i forhold til vårt typetilfelle. Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 463: «det må antas at resultatet [i Politibil-dommen] ville blitt det samme etter den alminnelige regelen i skl. § 5-1 nr.1».

strid med et pålegg om å holde seg unna politibilen, og var i ferd med å hindre politiet i å utføre en tjenestehandling.

I avsnitt 39 uttalte Høyesterett følgende: «jeg bemerker at ved bedømmelse av graden av uaktsomhet vil risikoen for skade være helt sentral. Hvilke handlingsalternativer hver av partene hadde er her vesentlig.» I avsnittene 45-47 går Høyesterett gjennom hvorfor erstatningen ble avkortet til null. Det ble vektlagt at moren handlet i strid med pålegget, at utføringen av tjenesteoppdraget hadde blitt meget vanskelig på skadetidspunktet, og at politibilen hadde motoren i gang hele tiden, «... den opphetede situasjon gjorde det nærliggende at politiet umiddelbart ville kjøre fra stedet. Når hun [skadelidte] da holdt i dørhåndtaket, burde hun innsett at hun kunne bli påført skade om bilen kom i bevegelse. Denne risiko var nærliggende og betydelig». På bakgrunn av dette kom Høyesterett til at moren «... utviste en ikke liten grad av uaktsomhet og på denne måte medvirket til skadeforløpet.»

I LB-2014-135859 ble skadelidte påført en hjerneskade i forbindelse med en pågripelse. Lagmannsretten kom til at det var uaktsomt av politiet å legge skadelidte i mageleie. Erstatningen ble imidlertid avkortet med $\frac{3}{4}$ på grunn av skadelidtes medvirkning, jf. skl. § 5-1 første ledd. I forhold til «skyld» uttalte lagmannsretten følgende under punktet «lemping etter skadeserstatningsloven § 5-1»:

«Det kan ... ikke være tvilsomt at han [skadelidte] har medvirket til skaden ved egen skyld, ved at han uberettiget tok seg inn i boligen til familien B og startet basketak med B og C [famiemedlemmene]. Han fortsatte å utagere da politiet kom og motsatte seg pågripelsen.»

I likhet med Politibil-dommen fikk demonstranten pålegg om å fjerne seg. Og i likhet med moren i dommen, trosset demonstranten pålegget. Som det fremgår av punkt 4.2 kan det legges til grunn at demonstranten var klar over at han ikke burde befinne seg der han gjorde, og at han var klar over at det var en viss risiko for skade. Dette utgjør også et likhetstrekk med politibil-dommen, noe som tilsier uaktsomhet. Videre deltok og befant den skadelidte demonstranten seg frivillig på stedet, han hadde altså muligheten til å holde seg unna risikokilden, jf. punkt 4.2. Dette handlingsalternativet hadde ikke politiet som pliktet å stanse den ulovlige demonstrasjonen. På den måten motarbeidet han politiet. Etter dette legges det til grunn av den skadelidte demonstrant utviste uaktsomhet.

Spørsmålet er så om skadelidte har «medvirket» til skaden.

I «medvirket» ligger det et krav til årsakssammenheng mellom skaden og skadelidtes culpøse handlemåte.⁸⁹ Når det skal avgjøres om en slik årsakssammenheng foreligger, er utgangspunktet betingelseslæren, «... som innebærer at en årsaksfaktor er rettslig relevant dersom den har vært nødvendig for at skaden skulle inntre».⁹⁰ Ved avgjørelsen av om faktoren har vært nødvendig, sammenlignes det som virkelig skjedde med en hypotetisk situasjon der man tenker seg den aktuelle faktoren borte.⁹¹ Ved å tenke seg den hypotetiske situasjonen at demonstranten hadde etterkommet pålegget fra politiet om å fjerne seg, hadde skaden ikke skjedd. Demonstranten kunne naturligvis ikke ha blitt skadet dersom han fysisk ikke hadde vært til-stede under den videre utviklingen. Konklusjonen er at vilkåret «medvirket» er oppfylt.

Konklusjonen er etter dette at vilkårene «medvirket til skaden ved egen skyld» er klart oppfylte. Spørsmålet er dermed om erstatningen skal reduseres eller bortfalle. Det følger av ordlyden «kan» at erstatningen ikke *må* reduseres. Om reduksjon skal skje må avgjøres etter en konkret rimelighetsvurdering av situasjonen, som ordlyden i skl. § 5-1 åpner opp for.⁹² Skadeserstatningsloven § 5-1 første ledd første punktum gir noen retningslinjer ved denne vurderingen:

«... erstatningen [kan] settes ned eller falle bort for så vidt det er rimelig når en tar hensyn til atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers.»

«Atferd» betyr i denne sammenhengen hovedsakelig skyld.⁹³ Det fremgår av Politibildommen i forhold til vurderingen om erstatningen skulle reduseres, at domstolene skal «... ta hensyn til skadevolder og skadelidtes atferd og omstendighetene for øvrig» (avsnitt 38). Det skal altså tas hensyn til både skadelidtes og skadevolderens skyld, og dens betydning for at skaden skjedde.⁹⁴ Partenes skyld vil på denne måten også fungere som årsaksfaktor til skaden.⁹⁵ Det følger av ordlyden «forholdene ellers» at alle relevante hensyn kan tas i betraktning ved vurderingen av om erstatningen skal settes ned eller falle bort.⁹⁶

I forhold til skadelidtes skyld uttaler forarbeidene:

⁸⁹ Se Nygaard (2007) s. 387, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 462.

⁹⁰ Jf. Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 462-463.

⁹¹ Se Rt. 1992 s. 64 (P-pilledom II) s. 69, Lødrup (2009) s. 329.

⁹² Se Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 37.

⁹³ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 471, Nygaard (2007) s. 392.

⁹⁴ Se også Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64, Nygaard (2007) s. 392, Lødrup (2009) s. 418, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 471-472, Engstrøm (2010) s. 197.

⁹⁵ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 471, Nygaard (2007) s. 392 og Marius Ryel, «Skadelidtes medvirkning» i *Jussens Venner*, 1985, s. 187 flg. (s. 234).

⁹⁶ Se Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64.

«Hvorvidt ansvarsnedsettelse eller ansvarsbortfall for skadevolderen på grunn av skadelidtes medvirkning skal finne sted, bør hovedsakelig bero på i hvilken grad man kan bebreide eller klandre skadelidte for skadens inntreden og omfang. Den skyldgrad skadelidte har utvist bør være det sentrale moment. Skadevolderen bør således pålegges å erstatte en mindre del av skaden når skadelidte har utvist grovere skyld enn når skadelidtes medvirkning har vært vanlig uaktsomhet.»⁹⁷

Tilsvarende vil det være dersom det er skadevolder som har utvist grovere skyld.⁹⁸ *Lødrup* taler om et «skylddifferanseprinsipp» der lik skyld på begge sider i utgangspunktet medfører en avkortning på 50 prosent.⁹⁹

Når avkortningen av erstatningen ble satt til null i Politibil-dommen la Høyesterett vesentlig vekt på at:

«... hennes [skadelidtes] opptreden [var] i strid med ... [politiets] pålegg om å holde seg vekk fra bilen ... Når hun på tross av klar tilrettevisning om å holde seg vekk fra bilen opptrådte som hun gjorde, var hun i ferd med å hindre politiet i å utføre en tjenestehandling. Det sier seg selv at slik atferd er i høyeste grad uønsket. Hun er selv nærmest til å bære de økonomiske konsekvenser som denne atferd ledet fram til» (avsnitt 47).

Den skadelidte demonstranten i typetilfellet etterkom ikke pålegget om å fjerne seg. Dette taler altså klart for avkortning av erstatningen. Om den skadelidte f.eks. ikke hadde fått med seg at et pålegg om å fjerne seg var blitt gitt, burde han med den kunnskapen han hadde uansett ikke ha opphold seg der han gjorde, jf. avsnittet mellom side 31 og -32 og avsnitt tre side 34. Videre var skadelidtes handlinger frivillige. Dette er forhold som taler mot erstatning.

Imidlertid må det også tas hensyn til politiets skyld. Det er for drøftelsen ikke forutsatt hvor grov skyld politiet har utvist, men som det fremgår ovenfor bør skadevolderen pålegges å erstatte mer jo grovere skyld denne har utvist.¹⁰⁰ Partenes handlingsalternativer taler derimot for avkortning av erstatningen, jf. side 35. Preventive grunner taler også mot full erstatning, jf. punkt 4.3.1. Til slutt må det ha betydning at den skadelidte demonstrant har et svekket erstatningsrettslig vern, jf. side 31-32. På denne bakgrunn kan man i høy grad bebreide skadelidte demonstrant for skadens inntreden.

⁹⁷ Jf. NOU 1977:33 s. 37.

⁹⁸ Se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 471-472.

⁹⁹ Jf. *Lødrup* (2009) s. 418. Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 461.

¹⁰⁰ Se også Rt. 2005 s. 887 (Bilbelddommen) hvor skadelidte utviste uaktsomhet, men hvor erstatningen ikke ble avkortet på grunn av skadevolderens grove uaktsomhet og skadens omfang (avsnitt 37-38). Det påståtte ansvarsgrunnlaget var bilansvarsloven § 7, men dommen er også relevant for skl. § 5-1 første ledd, se fotnote 88.

Dersom det legges til grunn at politimannen utviste simpel uaktsomhet, taler sterke grunner, jf. ovenfor, for at skadelidtes erstatning skal bli redusert til null på grunn av hans medvirkning. Ved grov uaktsomhet fra politiet bør en redusert erstatning tilkjennes.

4.3.3 Medvirkning etter skl. § 5-1 tredje ledd

Spørsmålet er her om erstatningen kan reduseres eller bortfalle på grunn av passiv identifikasjon. Det vil si identifikasjon på skadelidtsiden.¹⁰¹ Regelen om dette er å finne i skl. § 5-1 tredje ledd som lyder:

«Reglene i nr. 1 og 2 gjelder tilsvarende ved medvirkning av andre personer eller forhold som den direkte skadelidte eller erstatningssøkeren i denne sammenheng hefter for.»

Dersom regelen subsumeres på mitt typetilfelle vil forholdet være følgende: De andre demonstrantene skadelidte demonstrerte med medvirket til skadelidtes skade ved å konfrontere politiet fysisk. Hadde de ikke gjort det, ville ikke skadelidte ha kommet til skade, politiet ville da ikke hatt grunn til å anvende makt ved slagvåpen. De andre demonstrantenes handling utgjør dermed en nødvendig årsak til skaden som også tilfredsstillende kravet til uaktsomhet. Dersom skadelidte kan identifiseres med de andre demonstrantene som utførte medvirkningshandlingen vil han på den måten ha medvirket til sin egen skade, slik at erstatningen kan reduseres eller bortfalle. Spørsmålet er dermed om skadelidte kan identifiseres med de øvrige demonstrantene.

Spørsmålet om når en slik identifikasjon bør finne sted, blir ikke løst av regelen i skl. § 5-1 tredje ledd. Bestemmelsen viser kun at det er adgang til identifikasjon.¹⁰² Man er dermed overlatt til lovgivningen ellers, rettspraksis og teori.¹⁰³ Ved personskader, som gjelder skadelidte her, er passiv identifikasjon en snever mulighet, jf. bred enighet i den juridiske teorien.¹⁰⁴ Jeg vil likevel kort drøfte hvorfor passiv identifikasjon kan være aktuell i det gitte typetilfellet.

¹⁰¹ Jf. Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 476, Askeland (2002) s. 305, Lødrup (2009) s. 426, Nygaard (2007) s. 301.

¹⁰² Jf. Lødrup (2009) s. 427, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 478.

¹⁰³ Se Lødrup samme sted og Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64.

¹⁰⁴ Se Askeland (2002) s. 307 og 394-396, Nygaard (2007) s. 318-319, Lødrup (2009) s. 427, Engstrøm (2010) s. 201, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 476 og 479.

Ved passiv identifikasjon må det være en forbindelse mellom skadelidte og medvirkeren.¹⁰⁵ En slik forbindelse kan være psykologisk.¹⁰⁶ Det fremgår av *Andenæs* at «... mellom to venner på aketur, er der en tilknytning som gjør identifikasjonen psykologisk naturlig.»¹⁰⁷ Et motargument for å anvende psykologisk forbindelse vårt typetilfelle er at det gjerne er tale om en nokså kortvarig tilknytning mellom skadelidte og medvirkerne under en demonstrasjon. Se imidlertid nedenfor Rt. 1994 s. 481 (Ambassadekrenkelse), hvor *Hagland* påpeker at: «dommen er også et eksempel på at *fysisk delaktighet* undertiden kan utgjøre en tilstrekkelige psykologisk tilknytning til primærskadevoldelsen».¹⁰⁸ Jeg mener at det samme må kunne gjelde der skadelidte fysisk har deltatt sammen med medvirkerne (til sin skade) i den samme aktiviteten. Den psykologiske forbindelsen mellom skadelidte og medvirkerne vil ligge i at de deltar fysisk i den samme demonstrasjonen (aktiviteten) noe som gjerne også medfører at de har en felles oppfatning av situasjonen, se nedenfor punkt 4.3.4. Deltakerne i en demonstrasjon har normalt et felles formål, nemlig å demonstrere for eller mot noe. Den skadelidte demonstrant tok heller ikke avstand til sammenstøtene med politiet. Disse momentene svekker motargumentet, og taler for at skadelidte kan identifiseres med de andre demonstrantene i det gitte typetilfellet.

4.3.4 Medvirkning på grunn av handling i forening på skadelidt siden

For drøftelsen her legges det til grunn at skadelidte har opptrådt med uaktsomhet.

Spørsmålet er her om den skadelidte demonstrant kan få sin erstatning redusert på grunn av at han handlet i fellesskap med de andre demonstrantene, uavhengig av skl. § 5-1 tredje ledd. Tanken er at ettersom deltakerne handler i forening, vil også de handlingene demonstranten ikke utfører selv, kunne tilregnes ham. Handlingene som vil være nødvendige, jf. kravet til årsakssammenheng, for at erstatningen skal kunne reduseres eller bortfalle vil altså ikke være gjort av demonstranten. Kravet til årsakssammenheng vil derfor i utgangspunktet ikke være oppfylt.

Her vil imidlertid Rt. 2015 s. 498 være tungtveiende. Saksforholdet var dette: to personer var initiativtakere og deltakere av en dugnad som skulle felle en del trær. 80 trær ble felt ulovlig

¹⁰⁵ Se Askeland (2002) s. 321 og 333.

¹⁰⁶ Jf. Askeland (2002) s. 319 og 321.

¹⁰⁷ Johs Andenæs, «Identifikasjonsproblemet i erstatningsretten», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1943 s. 361-401 (s. 387).

¹⁰⁸ Jf. Hagland (2012) fotnote 619 på s. 182.

på noen eiendommer det ikke skulle felles på. Erstatningskrav ble reist mot de to personene, og Høyesterett fant at initiativtakerne hadde opptrådt uaktsom. Imidlertid var de fleste av de ulovlig felte trærne felt av andre deltakere i dugnaden. Spørsmålet var om initiativtakerne kunne bli ansvarlige for trær som ble felt av andre. Synspunktet som ledet til ansvar var at dette ble gjort som et felles foretak. Høyesterett uttalte følgende:

«Etter mitt syn kan det ikke kreves at B og A [initiativtakerne] selv må ha felt trærne for at det for dem skal foreligge den nødvendige erstatningsrettslige årsakssammenheng. Når flere i fellesskap har gjort slik skade som i denne saken, må deltakere som har opptrådt slik som B og A være medansvarlige for hele skaden. I slike tilfeller er det grunnlag for å lempe noe på det årsakskrav som ellers stilles, jf. blant annet Nils Nygaard, *Skade og ansvar* (6. utgave, 2007) side 350, Peter Lødrup, *Lærebok i erstatningsrett*, (6. utgave, 4. opplag 2014) side 347 og Bjarte Askeland, *Tapsfordeling og regress ved erstatningsoppgjør* (2006), side 251» (avsnitt 38).

Det fremgår altså av dommen at kravet til årsakssammenheng også er oppfylt, og at en handling kan tilregnes en deltaker, selv om vedkommende ikke har gjort handlingen selv. Begrunnelsen er at handlingen er gjort i det fellesskapet deltakeren var med i.

Dommen gjelder fellesskap på skadevolder siden, men treffer like godt dersom det foreligger fellesskap på skadelidtes side. I skl. § 5-1 er det et vilkår om at skadelidte må ha «medvirket» til sin skade for å kunne redusere erstatningen. Etter Rt. 2015 s. 498 vil den nødvendige erstatningsrettslige årsakssammenhengen, som også er et vilkår for å kunne ha medvirket til noe, være oppfylt dersom handlingen er gjort i fellesskap. Det tilsier at det samme kan legges til grunn for «medvirket» på skadelidt siden. Dersom dette legges til grunn vil det ikke kreves at demonstranten selv, f.eks. har provosert politiet eller kastet stein. Handlingen som andre i fellesskapet gjør og som er nødvendig for skadens inntreden på skadelidte, vil altså kunne tilregnes skadelidte slik at han på den måten medvirker til sin skade.

Spørsmålet er så om deltagelse i en demonstrasjon vil utgjøre en slik tilknytning til de andre demonstrantene at et fellesskap kan sies å foreligge. Hva som skal til for å etablere et handlingsfellesskap vil bero på en handlingsfaktor og en fellesskapsfaktor, og en helhetsvurdering av dette, jf. *Hagland*.¹⁰⁹ I handlingsfaktoren ligger den potensielle medvirkerens tilstedeværelse og fysiske delaktighet under skadeforløpet.¹¹⁰ I fellesskapsfaktoren ligger en eller annen form for felles oppfatning av situasjonen hos

¹⁰⁹ Se Hagland (2012) s. 233-246. På disse sidene drøfter Hagland når et handlingsfellesskap kan sies å foreligge. Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 389 som viser til Hagland.

¹¹⁰ Se Hagland (2012) s. 233.

medvirkeren og skadevolderen.¹¹¹ Rt. 1994 s. 481 (Ambassadekrenkelse) vil være illustrerende for dette, i tillegg til å ha overføringsverdi til mitt typetilfelle.

En større gruppe kurdere ble straffedømt for krenkelse av og grovt skadeverk på den tyrkiske ambassaden i Oslo. Demonstrasjonen og handlingene skjedde spontant, «... uten at det foregikk noen omfattende planlegging eller samordning - til at det skulle skje en markering ved den tyrkiske ambassaden ...» (s. 483). Det fremgår videre at:

««Fordi hver enkelt tiltalt, da han/hun entret ambassadebygningen visste det ville bli begått skadeverk mot bygning, inventar og utstyr, og at ødeleggelsene ville bli betydelige legger [by]retten likevel til grunn som bevist at hver enkelt tiltalt har medvirket til det samlede skadeverk. Den enkeltes medvirkning har enten bestått i fysisk deltakelse i ødeleggelsene, eller i psykisk medvirkning ved at han/hun har styrket forsettet til de av de tiltalte som fysisk deltok»» (s. 483).

Selv om ikke alle faktisk utførte hærverk ble alle ansett til å ha medvirket ettersom de handlet sammen. Dommen viser at medvirkning på grunn av fellesskap også kan etableres når det er en større gruppe mennesker. *Lødrup* påpeker imidlertid at «jo større den [demonstrasjonen] er, dess mindre grunn er det til å pålegge alle ansvar.»¹¹² Men uttaler at alle som hovedregel vil være solidarisk ansvarlige overfor skadelidte, og viser til Rt. 1945 s. 52 (Stephansondommen).¹¹³

Deltagelse i en demonstrasjon kan altså etablere medvirkning på grunn av fellesskap, selv om den skadevoldende handlingen ikke er gjort av personen selv. Dette gjelder på skadevoldersiden. Spørsmålet er om det samme vil gjelde på skadelidtes side.

Jeg kan ikke i utgangspunktet se grunner til at det skal være annerledes på den skadelidtes side. For å kunne etablere medvirkning på grunn av fellesskap på skadelidtes side må de samme momentene være avgjørende, bl.a. om den potensielle medvirkeren fysisk deltok i demonstrasjonen, og om han hadde den samme oppfatningen av situasjonen som resten av demonstrantene. Den skadelidte demonstrant i vårt typetilfelle oppfyller disse vilkårene. Han var bevisst på hvordan demonstrasjonen utviklet seg og hva de andre demonstrantene gjorde, og tok ikke avstand fra det. Dette taler sterkt for at det kan etableres handlingsfellesskap mellom skadelidte og de andre demonstrantene slik at redusering eller bortfall av erstatningen kan skje.

¹¹¹ Se samme sted.

¹¹² Jf. *Lødrup* (2009) s. 347.

¹¹³ Se *Lødrup* (2009) s. 348.

Det er imidlertid en nyanse mellom skadevolder- og skadelidtsiden. I Rt. 2015 s. 498 hadde de dømte initiativtakerne de samme målene som de som egentlig voldte skaden, samtidig som initiativtakerne var en del av den skadevoldende siden slik at det forelå en «helhet» over det. I mitt typetilfelle har den skadelidte demonstrant den samme interesse av demonstrasjonen som resten av demonstrantene, men skaden på ham blir imidlertid voldt av den «andre siden», politiet. Det synes å måtte ligge en litt høyere terskel for å etablere medvirkning på grunn av fellesskap på skadelidtes side, når skaden blir voldt av en skadevolder utenfor fellesskapet. Det synes altså mer tiltalende å etablere medvirkning på grunn av fellesskap på skadevolder siden, når skaden blir voldt av en skadevolder i fellesskapet. For medvirkning er ikke fellesskapstanken like sterkt begrunnet.

En annen ting som kan tale mot medvirkning på grunn av fellesskap i det gitte typetilfellet, er at det gjelder en tilfeldig rammet personskade. Dette i motsetning til Rt. 2015 s. 498 som gjald tingsskade (felte trær). Som drøftelsen under dette punktet viser, må det foreligge en forbindelse mellom skadelidte og de øvrige menneskene som medvirker til skaden for å kunne etablere handlingsfellesskap. Det samme er tilfelle for at passiv identifikasjon skal kunne foreligge. Ettersom det da er en snever mulighet å anvende passiv identifikasjon ved personskader, jf. forrige punkt, taler det for at man også skal være forsiktig med å etablere medvirkning på grunn av fellesskap ved personskader på skadelidt siden.

Dette er rettspolitiske grunner for at synspunktet «i forening» generelt må være svakere ved personskader på skadelidt siden enn det er ved tingsskader på skadevolder siden. Ettersom vi prinsipielt befinner oss i skl. § 5-1 nr. 1, kan dette begrunnes i «forholdene ellers».

Kapittel 5

Sammenfatning og konklusjon

Det er vanskelig å komme med et enkelt svar på spørsmålet om politiet er erstatningsansvarlig for skadeforvoldelse ved håndtering av ulovlige demonstrasjoner. Avhandlingen har vist at erstatningsansvaret kan gjelde både materielle skader og personskader. Ved hovedtemaet for avhandlingen, personskade voldt på en demonstrant av politiet, vil erstatningsansvar kunne foreligge dersom politiet går ut over retningslinjene for den tillatte maktbruken.

Om det vil foreligge et ansvarsgrunnlag for politiet, må avgjøres etter en konkret helhetsvurdering av de aktuelle omstendighetene i den konkrete saken, herunder skadelidtes forhold. Avhandlingen har vist at politiet er omfattet av den milde culpanormen, og at den kan komme til anvendelse når politiet utfører oppdrag i forbindelse med en ulovlig demonstrasjon. Dersom den milde culpanormen kommer til anvendelse, vil det ikke foreligge ansvarsgrunnlag, slik at det ikke blir ansvar for politiet. Men etter omstendighetene vil det likevel kunne foreligge ansvarsgrunnlag for politiet. Da kan imidlertid erstatningsansvaret falle bort eller bli avkortet på grunn av skadelidtes medvirkning etter skl. § 5-1. Det samme kan skje uavhengig av skl. § 5-1, begrunnet med medvirkning på grunn av handling i forening på skadelidt siden.

Konkret i forhold til typetilfellet skissert under punkt 1.4.1, er konklusjonen at det er rom for at den milde culpanormen kommer til anvendelse. Dersom ansvarsgrunnlag etter omstendighetene skulle foreligge, taler skadelidtes forhold for å avkorte erstatningen til null.

Litteraturliste

- Andenæs, Johs, «Identifikasjonsproblemet i erstatningsretten», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1943, side 361-401.
- Askeland, Bjarte, *Erstatningsrettslig identifikasjon*, Cappelen Akademisk Forlag, 2002.
- Auglend, Ragnar L., Henry John Mæland, Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2.utgave, Gyldendal akademisk, 2004.
- Engstrøm, Bjørn, *Skadeserstatningsloven med kommentarer*, Gyldendal akademisk, 2010.
- Fredriksen, Steinar, *Ro, Orden og Frihet - En fremstilling av politiets adgang til å gripe inn i den personlige frihet ved utførelsen av ordenstjeneste*, Gyldendal juridisk, 2015.
- Frøseth, Anne Marie, *Skadelidtes egeneksponering for risiko i erstatningsretten*, Fagbokforlaget, 2013.
- Hagland, Birgitte, *Erstatningsbetingende medvirkning*, Gyldendal juridisk, 2012.
- Hagstrøm, Viggo, *Offentligrettslig erstatningsansvar – studier i spesiell og alminnelig erstatningsrett*, TANO, 1987.
- Hagstrøm, Viggo, Are Stenvik, *Erstatningsrett*, Universitetsforlaget, 2015.
- Krüger, Kai, «Mild norm for offentlige tjenester på vei til rettshistorien?», *Tidsskrift for Erstatningsrett*, 2006, side 114-127.
- Liisberg, Bent, *Erstatningsansvaret for offentlig servicevirksomhet – kritikk av en juridisk vranglære*, Fagbokforlaget, 2005.
- Lødrup, Peter, «Skadelidtes stilling hvor han frivillig har utsatt seg for en risiko», *Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner*, 1964 nr. 50, side 3-26.
- Lødrup, Peter, med bistand av Morten Kielland, *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utgave, Gyldendal akademisk, 2009.
- Müller, Sigurd, «Demonstrasjoner som politirettslig problem» inntatt i Sverre Tønnesen, *Politirett*, Bergen 1978, hefte 3, side 82-111.

Mæland, Henry John, «Demonstrasjoner og politiet» i *Stat, Politikk og Folkestyre. Festskrift til Per Stavang på 70-årsdagen 19.februar 1998*, David R. Doublet, Kai Krüger og Asbjørn Strandbakken, ALMA MATER forlag, 1998, side 467-484.

Nygaard, Nils, *Skade og Ansvar*, Universitetsforlaget, 2007.

Nygaard, Nils, «Om «mild norm» ved skadebotkrav mot det offentlege – Merknader til Rt. 2011 side 991» i *Undring og erkjennelse. Festskrift til Jan Fridthjof Bernt*, Karl Harald Søvig, Sigrid Eskeland Schütz og Ørnulf Rasmussen, Fagbokforlaget, 2013, side 483-492.

Ryel, Marius, «Skadelidtes medvirkning», *Jussens Venner*, 1985, side 187 flg.

Nettsteder

(Nettstedene ble sist besøkt 09.12.2015)

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/elleve-personer-paagrepet-under-ulovlig-demonstrasjon-i-oslo/a/10109509/>

<http://www.osloby.no/nyheter/Politiet-Det-er-planlagt-flere-motdemonstrasjoner-mot-Pegida-7866439.html>

Lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Noregs Grunnlov (Grunnloven)

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) – opphevet

Lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvogner gjer (bilansvarslova)

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven)

Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

Forskrifter

Forskrift 1. august 1989 nr. 4872 Våpeninstruks for politiet (våpeninstruksen)

Forskrift av 22. juni 1990 nr. 3963 Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen)

Forarbeider

NOU 1977:33 Om endringer i erstatningslovgivningen

NOU 1981:35 Politiets rolle i samfunnet

Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold

Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen (ansvar for dyr, regress, lemping m m og endringer i bilansvarlova)

Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) Om lov om politiet (politiloven)

Rettsavgjørelser

Avgjørelser av Høyesterett

Rt. 1875 s. 330 (Lysaker-dommen)

Rt. 1945 s. 52 (Stephansondommen)

Rt. 1964 s. 446 (Hengebrudommen)

Rt. 1965 s. 1061 (Dørvrider-dommen)

Rt. 1966 s. 1485 (Oksen på Stanghelle)

Rt. 1970 s. 1154 (Tirrana-dommen)

Rt. 1970 s. 1427 (Potetkokedommen)

Rt. 1981 s. 35

Rt. 1985 s. 1011 (Hauketo)

Rt. 1988 s. 174 (Brannmann-dommen)

Rt. 1991 s. 954 (Reisegaranti-dommen)

Rt. 1991 s. 1124 (Knallskuddommen)

Rt. 1992 s. 64 (P-pilledom II)

Rt. 1994 s. 481 (Ambassadekrenkelse)

Rt. 1995 s. 661

Rt. 2000 s. 253 (Asfaltkant)

Rt. 2000 s. 1991 (Alpinbakke I)

Rt. 2003 s. 948

Rt. 2005 s. 887 (Bilbeltedommen)

Rt. 2005 s. 1050 (Jordmor-dommen)

Rt. 2006 s. 1099 (Politibil)

Rt. 2007 s. 1172

Rt. 2011 s. 991 (Ulmebrann)

Rt. 2015 s. 498

Lagmannsrettsavgjørelser publisert i Lovdata

LB-2014-135859